

Linnéuniversitetet

LÄRARPROGRAMMET

Pedagogers förutsättningar att motverka mobbing

En studie utifrån ett organisationsteoretiskt perspektiv

Elina Ahlström

Elin Ingvarsson

Linnéuniversitetet

Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap

Arbetets art: Examensarbete, 15 hp

Lärarprogrammet

Titel: Pedagogers förutsättningar att motverka mobbning

- En studie utifrån ett organisationsteoretiskt perspektiv

Författare: Elina Ahlström & Elin Ingvarsson

Handledare: Liselotte Eek-Karlsson

ABSTRAKT

Lärare är skyldiga att i sitt vardagliga arbete aktivt hindra att mobbning utvecklas. Syftet med denna studie är därför att undersöka lärares förutsättningar att motverka mobbning. Vidare belyser studien vilket stöd lärare får på organisationsnivå, likabehandlingsplanens roll i arbetet med att motverka mobbning samt lärares uppfattningar om sin kompetens inom detta område.

Undersökningen genomfördes i form av en kvalitativ studie där fyra lärare och tre rektorer intervjuades kring sina uppfattningar om arbetet mot mobbning, sett ur ett organisationsteoretiskt perspektiv. Det insamlade materialet kategoriserades och diskuterades sedan i förhållande till tidigare forskning.

Studien visar att en välförankrad likabehandlingsplan är en god grund att vila ställningstaganden och ageranden på, liksom en samsyn av elever där pedagoger och ledning tillsammans delar ansvar för elevernas välmående. Likväl framkommer att en utökad kunskapsbas anses önskvärt inom detta område.

Undersökningen pekar även på vikten av en god kommunikation mellan rektor och lärare, liksom betydelsen av en tydlig organisatorisk struktur.

Nyckelord: Mobbning, Organisation, Lärare, Rektor, Likabehandlingsplan, Förutsättningar.

INNEHÅLL

1	INTRODUKTION.....	3
2	BAKGRUND	4
2.1	Begrepp.....	4
2.2	Förekomst	4
2.3	Krav	5
2.4	Ledarskap.....	6
2.5	Processarbete mot mobbning.....	6
2.5.1	Olika ingångsvägar till arbetet.....	7
2.5.2	Färdigkonstruerade modeller.....	7
2.5.3	Förhållningssätt	8
2.6	Kompetens	9
3	TEORI	11
3.1	Organisationsteoretiskt perspektiv	11
3.1.1	Systematiskt tänkande	11
3.1.2	Hela skolan-ansats	11
3.1.3	Elevernas delaktighet.....	12
3.1.4	Skolklimat.....	12
4	PROBLEM	13
5	METOD.....	14
5.1	Metodval.....	14
5.2	Urval	14
5.3	Etiska aspekter.....	15
5.4	Genomförande	15
5.5	Tillförlitlighet	16
5.6	Metodkritik	17
6	RESULTAT.....	18
6.1	Organisation av arbete mot mobbning.....	18
6.1.1	Gemensamt arbete	19
6.1.2	Arbetsätt	21
6.2	Likabehandlingsplanens funktion.....	22
6.3	Ledarskap.....	23
6.4	Kompetens	24
6.5	Sammanfattning.....	26
7	ANALYS & DISKUSSION	27

7.1	Organisation av arbetet mot mobbning	27
7.1.1	Gemensamt arbete	28
7.1.2	Arbetsätt	29
7.2	Likabehandlingsplanens funktion.....	30
7.3	Ledarskap.....	31
7.4	Kompetens	32
7.5	Fortsatt forskning.....	33
7.6	Konklusion	34
7.6.1	Pedagogiska implikationer	34
8	REFERENSLISTA.....	36
	BILAGA	

1 INTRODUKTION

Skolan ska vara en arena där ingen elev ska behöva utsättas för kränkande behandling och tendenser till detta ska aktivt motverkas (Skolverket, 2011a).

Den erfarenhet vi har från vikariat och verksamhetsförlagd utbildning, säger oss att arbetet med att motverka mobbning är något som förekommer i verksamheten. Dock känner vi att våra kunskaper inom detta fält är bristfälliga, då vi under vår lärarutbildning endast *berört* detta komplexa område och inte fått möjlighet till en djupare insikt. De skolor vi varit i kontakt med senaste terminen visar även på arbetet med att motverka mobbning har avstannat något. Skälet till detta är att de färdigkonstruerade program, som tidigare använts för att motverka mobbning, fått kritik i Skolverkets granskning som visar på att lektioner med syfte att främja och förebygga mobbning, snarare riskerar att öka densamma (Skolverket, 2011b). Vi ställer oss därför frågande till hur pass väl förankrade likabehandlingsplanerna är på skolorna om arbetet avstannar när ett färdigproducerat lektionsmaterial inte längre kan användas i undervisningen. Är det så att det numera är upp till varje enskild lärare att utforma sin undervisning och sitt agerande mot mobbning? Eller finns stöd att få i organisationen? Anser då lärare att de har tillräcklig kompetens, för att kunna utföra detta arbete?

Intresset för detta ämnesområde väcktes då vi under vår fjärde termin på Linnéuniversitetet fick informationen att enbart ett fåtal universitet och högskolor i Sverige hade kurser som behandlade mobbning och konflikthantering som obligatoriska i lärarutbildningen. Detta blev för oss en tankeställare, eftersom en del i läraruppdraget är just att agera mot mobbning. Under verksamhetsförlagd utbildning samt under vikariat har vi haft förmånen att se goda förebilder i arbetet med att motverka mobbning. Detta ledde till att vi nu såg möjligheten, att under en tio veckor lång period, försöka få förklaringar på vilka framgångsfaktorerna i arbetet mot mobbning är.

I juni 2011 presenterade Utbildningsdepartementet ett regeringsbeslut där fokus ligger på att skolans personal, både lärare och ledning, ska erbjudas forskningsbaserad kunskap genom fortbildning för att stärka skolans värdegrund och arbeta mot diskriminering och kränkande behandling (Björklund & Eriksson, 2011). Detta beslut baseras bland annat på de framgångsfaktorer som Skolverket (2011b) kommit fram till i sin granskning av arbetet mot mobbning på Sveriges skolor. Vi ser därför att arbetet med att motverka mobbning ligger i tiden och att detta regeringsbeslut eventuellt kan bli en uppstart och möjlighet till nytänkande inom detta ämnesområde.

2 BAKGRUND

Detta kapitel inleds med en kort begreppsdefinition, följt av en beskrivning om mobbningens omfattning och de lagar som styr hur lärare ska agera. Avslutningsvis synliggörs forskning rörande ledarskap, processarbete och lärares kompetens inom mobbningsområdet.

2.1 Begrepp

I denna studie ingår en del begrepp. För att undvika risk för missförstånd följer här en begreppsdefinition för att synliggöra avsikten då dessa begrepp nyttjas. Studien kommer i huvudsak att handla om mobbning, men för att särskilja detta begrepp från diskriminering, trakasserier och kränkande behandling följer först en kort presentation av vad dessa begrepp innebär.

Mobbning innebär att en eller ett antal personer kontinuerligt säger eller utför negativa handlingar mot en person som har svårt att försvara sig (Skolverket, 2009). Mobbning kan vidare definieras som direkt eller indirekt. *Direkt mobbing* är en fysisk handling så som slag och skällsord, medan *indirekt mobbing* inkluderar förtal och utfrysning. Mobbning kan således sammanfattas som en negativ handling som upprepas i en relation där parterna inte är jämbördiga. Mobbning består av avsiktliga handlingar (Skolverket, 2011b). I studien kommer begreppet mobbning användas i likhet med denna definition.

I diskrimineringslagen (SFS, 2008:567) definieras två former av diskriminering. Den första är *direkt diskriminering* som menar att en person missgynnas i en eller flera situationer. Grunden till diskriminering utgår från någon av de sju diskrimineringsgrunderna: etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, könsöverskridande identitet, religion, sexuell läggning samt ålder.

Indirekt diskriminering omfattar handlingar som framställts som neutrala, men som kan komma att missgynna personer utifrån diskrimineringsgrunderna (SFS, 2008:567).

Kränkande behandling innebär ett uppträdande som kränker en persons värdighet, utan att ha samband med någon av diskrimineringsgrunderna (Skolverket, 2009).

Begreppet *trakasserier* inkluderas i diskrimineringslagen, och definieras som en kränkning av en person utifrån en eller flera diskrimineringsgrunder (SFS, 2008:567).

2.2 Förekomst

År 2010 fick skolinspektionen in 1105 anmälningar där anmälarna uppgav att de blivit utsatta för kränkande behandling. Vidare ansåg skolinspektionen att skolan hade brustit i sitt arbete att verka mot att detta skulle ske (Skolinspektionen, 2010).

Skolverket genomförde år 2003 två undersökningar på svenska skolor (Skolverket, 2004a; Skolverket, 2004b) gällande elevers uppfattningar om skolan. Undersökningarna belyste bland annat elevernas syn på mobbning samt deras upplevelse av förekomsten av densamma. I undersökningen för elever i årskurs 4-6 besvarade 2862 elever enkäter rörande sin uppfattning om skolan under höstterminen 2003. Resultaten visade på att 4 % av eleverna kände sig mobbade av andra elever på skolan (Skolverket, 2004b). Undersökningsgruppen för elever i årskurs 7-9 bestod av

1942 elever och genomfördes vårterminen 2003. Av dessa elever uppgav 3 % att de kände sig mobbade av andra elever (Skolverket, 2004a).

En liknande undersökning genomfördes år 2009 av Skolverket (2010). Sedan undersökningen 2003 (Skolverket, 2004b) hade frågorna omarbetats något, vilket gjorde att det nu gavs svar som skiljde sig från tidigare undersökningar. Eleverna kunde nu även ange hur *ofta* mobbningen förekom (Skolverket, 2010). I urvalsgruppen för elever i årskurs 4-6 ingick 2422 elever. Utav dessa uppgav 6 % av eleverna att de kände sig mobbade minst en gång i månaden. Motsvarande siffra för mobbning dagligen uppgavs till 3 %. För elever i årskurs 7-9 där 1897 elever ingått i undersökningen, uppgav 6 % att de kände sig mobbade eller trakasserade. Hälften av dessa elever angav att mobbningen förekommer varje vecka (a.a.).

I en jämförelse utförd av Världshälsoorganisationen (Craig & Harel, 2000) framgår att andelen barn i Sverige som känner sig mobbade är förhållandevis lågt i relation till elever i andra länder spritt över världen.

I materialet från 2003 (Skolverket, 2004b) framkom att elever, lärare och föräldrar ansåg att skolan gör mycket för att motverka mobbning. Även i undersökningen från 2009 (Skolverket, 2010) upplevde både lärare och elever att ett aktivt arbete mot mobbning skedde på skolorna.

2.3 Krav

I läroplanen (Skolverket, 2011a) används inte begreppet mobbning, utan detta är ersatt med begreppen kränkande behandling och trakasserier. Skolinspektionen (2010) anser att mobbning är ett snävare begrepp, samtidigt som kränkande behandling och trakasserier är de definitioner som återses i lagtexten. Mobbning omfattar idag inte någon brottsrubricering, men de handlingar och de sätt mobbning kan te sig på rubriceras i det som i brottsbalken motsvarar ärekränkning, förtal, olaga tvång, olaga hot samt misshandel (SFS, 1962:700).

Läroplanen (Skolverket, 2011a) belyser under rubriken skolans värdegrund och uppdrag:

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Sådana tendenser ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. (Skolverket, 2011a, s. 7).

I skollagen (SFS, 2010:800) belyses att huvudmannen har till uppgift att se till att det årligen upprättas en plan för hur arbetet med att motverka kränkande behandling efterlevs i skolan. Vidare påtalar lagen att en lärare som får kännedom om att en kränkande handling utförts är skyldig att anmäla detta till rektor. Denna är i sin tur ansvarig för att en anmälan förs vidare till huvudmannen som i sin tur skyndsamt ska utreda omständigheterna kring handlingarna.

Enligt skollagen (SFS, 2010:800) ska alla som verkar inom skolan arbeta för att aktivt motverka alla former av kränkande behandling. Detta arbete kan ske genom främjande, förebyggande och åtgärdande arbete (Skolverket, 2009). Det främjande arbetet kan exempelvis ske genom att förstärka positiva beteenden. Arbetet kan äga rum utan att det förekommer tendens till mobbning och genom att ge hela gruppen möjlighet till lika stort inflytande. Det förebyggande arbetet utgår från identifierade fall, där tendens finns att ett bekymmer kan uppstå om ingen insats görs. Utöver det

tidigare nämnda arbetet ska det också inom skolan finnas rutiner för åtgärdande arbete vilket inkluderar att upptäcka, utreda och åtgärda fall av mobbning. Detta arbete utgår från aktuella situationer. Skolan har i uppdrag att utveckla strategier för detta arbete (a.a.). Årligen ska skolan upprätta en likabehandlingsplan (SFS, 2008:567) och en plan mot kränkande behandling (SFS, 2010:800). Dessa planer kan med fördel skrivas samman till en plan då arbetet mot trakasserier och diskriminering och arbetet mot kränkande behandling har många likartade beröringspunkter (Diskrimineringsombudsmannen [DO], Barn- och elevombudet [BEO] & Skolinspektionen, 2009).

2.4 Ledarskap

Ahlström (2009) menar att rektorer som tydligt tar ett socialt ansvar i frågor som rör mobbning och belyser det främjande arbetet mot detsamma, genererar ett positivt klimat vilket påverkar elevernas sociala men också akademiska utveckling. Vidare pekar Årlestig (2008) på vikten av att rektor upprätthåller ett professionellt förhållningssätt samtidigt som denne är kunnig inom sitt område. I annat fall risker kommunikationen mellan lärare och rektor hämmas, och påverka vilka frågor som belyses i samtal parterna emellan. Brüde Sundin (2007) menar även att rektor inte bara är en förebild och ledargestalt genom sina handlingar, utan menar också att en tydlig ledare sätter spår på skolan. Detta leder till att rektors agerande lever i verksamheten, även om rektor i fråga inte är fysiskt närvarande i rummet. Vidare menar Brüde Sundin (2007) att de förväntningar och de föreställningar som rektor ger sin personal präglar hur framgångsrikt arbetet kommer att fortlöpa. En tydlig ledare kan även visa vägen för sin personal och därmed få en välfungerande personalgrupp. En rektor som sporrar och engagerar sin personal ger lärare möjlighet att göra detsamma med eleverna. Ett aktivt ledarskap där rektorn inte står bredvid och ser på, utan är en tydlig ledare genererar således positiva effekter på verksamheten (a.a.).

2.5 Processarbete mot mobbning

Skolverkets utredning av skolors arbete mot mobbning visar att vissa skolor är mer framgångsrika än andra i arbetet med att motverka detsamma (Skolverket, 2011b). Det som synliggörs som en aspekt i detta är att skolan och dess personal då inte är knuten enbart till en metod, eller en modell, utan de är mer flexibla i sina arbetssätt. Tillika inkluderas *all* personal på skolan i arbetet med att motverka mobbning. Även städpersonalen och vaktmästare inkluderas som viktiga personer som kan upptäcka elever i behov av stöd. Vidare belyses att antimobbningsarbetet bör anpassas till den aktuella skolan och dess behov, snarare än att bara applicera ett färdigkonstruerat program. En väl framskriven likabehandlingsplan med noga framskrivna mål och utvärderingar av tidigare insatser genererar ett processtänkande på skolan. Tillika ska de eventuella problemområden och brister som finns på skolan ligga till grund för hur arbetet utformas. Om skolan istället väljer att arbeta utifrån ett färdigkonstruerat antimobbningsprogram tenderar de långsiktiga effekterna att utebli, tillika inkluderas inte den enskilda skolans specifika förutsättningar så som aktuell elevgrupp in i detta arbete (a.a.). Björk (1995) menar att en välförankrad handlingsplan mot mobbning visar både elever och föräldrar vilka beteenden som inte är accepterade på skolan.

Ahlström (2009) menar att ett erkännande från rektorn att mobbning existerar på skolan är ett sätt att börja hantera detsamma. Genom att säga att *ingen* mobbning förekommer eller att den är minimal, hamnar problemet i skymundan och inga aktiva

insatser kan göras. Även Ärlestig (2008) påtalar rektors roll i detta arbete och menar att kommunikation är källan till framgång. Rektors förmåga att kommunicera ett budskap påverkar i hög grad skolans resultat inom olika områden. Ärlestig (2008) menar att rektor har till uppgift att informera, återkoppla samt att tolka och förklara begrepp åt sina medarbetare.

2.5.1 Olika ingångsvägar till arbetet

Mobbning kan definieras utifrån två perspektiv. Det första utgår från individen och det andra belyser det sociala sammanhang där mobbning utspelar sig. Utifrån vilket av dessa två perspektiv skolan ser på mobbning, formas åtgärderna för desamma (Skolverket, 2011b).

Olweus (1973) definierar mobbning utifrån ett individpsykologiskt perspektiv och menar att ett mobbningsbeteende hos människor kan liknas vid aggressiva beteenden hos djur. Tillika kan även tidigare erfarenheter prägla agerandet hos den individ som utför mobbningshandlingar. Kontakten med föräldrar och relationen mellan föräldrar och barn liksom relationen mellan lärare och elev, kan prägla att ett aggressivt beteende utvecklas. Vidare belyser Olweus (1973) att föräldrars utbildning, deras ålder och sociala grupp kan ligga till grund för en utveckling av aggressivt beteende. Just individens förhållande till aggressioner och våld, är en väsentlig del inom mobbningsproblematiken. Vidare beskriver Olweus (1973) mobbare som mer populära än de som blir mobbade. De har även ett starkt behov av att få dominera och besitter en positiv självbild. Rörande den som mobbas menar Olweus (1973) att dessa individer upplever känslor av att vara misslyckade och endast har ett fåtal vänner, men till skillnad från mobbaren har de god relation till sina föräldrar. Även Maltén (1992) menar att den som mobbar har ett aggressivt beteende både mot kamrater och mot vuxna, dessa personer är ofta mer positiva till våld än sina jämnåriga. Mobbaren har ett starkt maktbehov och kan upplevas som dominant.

Till skillnad mot det individualpsykologiska synsättet, menar Hägglund (1996) att mobbning utgår från ett socialt sammanhang. Mobbning är en form av kommunikation mellan de involverade parterna och sker inte i form av isolerade handlingar, utan i en miljö där kommunikation och relation interagerar. De attityder som finns på skolan till mobbning, symboliserar även de en form av kommunikation av föreställningar och värderingar, hävdar Hägglund (1996). Ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv krävs en djupare insyn i vad som sker i sociala sammanhang. Att se problemen enbart på ytan är inte tillräckligt, utan ett kritiskt förhållningssätt är angeläget för att kunna se den sociala påverkan som döljer sig under ytan, menar Wenneberg (2000). En problematisering av mobbning utifrån detta perspektiv, leder till en mobbningsituation går att förändra. Strukturen av sociala sammanhang bildar uppfattningar om olika roller som antas vara befästa i en social grupp (Bliding, 2004). Det krävs en förståelse av de bakomliggande orsakerna och ett kritiskt förhållningssätt till dessa aspekter. Sammantaget ger de möjlighet till omvärderande och återuppbyggande av gruppen. Vidare menar Bliding (2004) att det inte går att peka ut en enskild elev som mobbare. Det går inte heller att peka på specifika egenskaper hos den som mobbas som orsak till händelsen.

2.5.2 Färdigkonstruerade modeller

Genom att införa färdigkonstruerade modeller mot mobbning på skolan, tas inte hänsyn till de lokala förutsättningarna som finns på skolan, vilket kan bidra till att

effekterna av dessa uteblir. Vidare ligger inte längre likabehandlingsplanen till grund för agerandet i mobbningsituationer, utan programmets utformning avgör om arbetet blir främjande, förebyggande eller åtgärdande. Kritik riktas också mot dessa program i det avseende att de tar lektionstid från ämneskunskaper i anspråk, att det saknas könsindelade åtgärder samt att lektionerna tenderar bli konstruerade och kan sakna verklighetsanknytning hos eleverna. Inspektionen av programmen, visar att vissa insatser saknar effekt för att motverka mobbning, medan andra till och med tenderar att öka mobbningen snarare än att reducera densamma (Skolverket, 2011b). Granskningen visar på att störst effekt, för arbetet med respektive metod, uppnås om personalen på skolan genomgått utbildning i programmet. Granskningen som Skolverket genomförde mellan år 2007 till 2010, omfattade åtta pedagogiska program, som används i skolan för att främja likabehandling, och förebygga och åtgärda mobbning. I materialet synliggjordes modellerna: Farstametoden¹, Friends², Lions Quest³, Olweusprogrammet⁴, SET⁵, SkolKomet⁶, Skolmedling⁷ och StegVis⁸. Hägglund (1994) anser att det inte enbart går att använda färdiga program för att främja arbetet mot mobbning. De lokala förhållanden och de förutsättningar som en enskild skola har inkluderas inte i ett sådant projekt, varpå effekten uteblir. Vidare anser Hägglund (1994) att ett ingripande i en mobbningsituation är viktigt och att motsatsen, att *inte* ingripa, är ett sätt att markera att mobbning är accepterat.

2.5.3 Förhållningssätt

Björk (1995) menar att konflikter och mobbning bör ses på samma sätt, men en viktig skillnad är att de inte *är* samma sak. Dock riskerar konflikter att utvecklas till mobbning om inget görs i tid. Mobbning är en konsekvens av att elever förs samman i konstalationer de inte själva valt. Skolan som institution måste därför se till att personalen samverkar mot att detta beteende accepteras och anammas av eleverna. Skolan har många lämpliga miljöer där mobbning kan förekomma, då mobbning kräver organisatoriska ramar. Upprättande av regler kan snarare missgynna uppträdandet hos vissa elever, då regler inte hindrar mobbare utan snarare riskerar att trigga igång ett negativt beteende (a.a.). Även Olweus (1997) menar att det är angeläget att visa på att ett beteende som kan uppfattas som nedsättande eller nedvärderande mot en annan elev inte passar sig i skolan. Detta arbete ligger inte på en enskild lärare utan bör äga rum i samsyn. Genom att upprätta trivselregler på skolan som påvisar det korrekta, ett positivt beteende, inleds inte eleverna i frestelsen att bryta desamma.

¹ Farstametoden är en metod för att akut åtgärda mobbning, som baseras på samtal och uppföljning (Ljungström, 2011).

² Friends arbetar förebyggande och långsiktigt för att motverka mobbning. Vuxna i barnets närhet spelar en central roll i detta arbete (Friends, 2011).

³ Lions Quest baseras på värdegrundsarbete och inkluderar kommunikation, samarbete, konflikt och problemlösning där det förebyggande arbetet poängteras (Lions Quest, 2011).

⁴ Olweusprogrammet är ett åtgärdsprogram med syfte att reducera mobbning, där samtal har en central roll (Olweus, 2011).

⁵ Social och Emotionell Träning, SET, är en metod som fokuserar främjande arbete som regelbundet ska öva eleverna i att hantera starka känslor (Kimber, 2011).

⁶ KOMET, är en förkortning för KOMmunikationsMETod, vars huvudsyfte är att vuxna ska söka nya kommunikationsvägar för att lära ut verktyg som minimerar konflikter (Komet, 2011).

⁷ Skolmedling syftar till att utbilda elever i att själva hantera sina konflikter och återställa harmonin (Sveriges Lärare för Fred, 2011).

⁸ StegVis främjar emotionell kompetens och syftar till att förebygga aggressivt beteende (Gíslason & Löwenborg, 2011).

För att motverka mobbning är det grundläggande steget att acceptera att mobbningen sker. Läraren har en stor roll i sitt iakttagande, och det är därför angeläget som pedagog att lita till sina insikter och handla utifrån vad man sett. Om pedagogen känner osäkerhet eller oro, är en god möjlighet att utnyttja tillfället till utvecklingssamtal och utvärdera och problematisera iakttagelserna. För att inte gå miste om en möjlighet att upptäcka mobbningen i ett tidigt skede, menar Björk (1995) att lärare bör kräva konsultation om de känner osäkerhet rörande hur de bör gå vidare. Björk menar att det tyvärr är fall där lärare kunnat agera men väljer att ignorera det de iakttagit (a.a.). Lärare understryker behovet av öppenhet och delaktighet i skolan mellan lärare och elever menar Höög och Johansson (2005).

För att bygga upp ett klassrumsklimat som låter eleverna utvecklas både socialt och akademiskt är dialoger av stor vikt (Horton, 2011). Olweus (1997) pekar på att lärare inte enbart bör ansvara för elevernas akademiska kunskaper, utan att de också bör ta ansvar för deras sociala utveckling. Vidare belyses vikten av att omgående upprätta ett möte med mobbaren och offret samt båda parter föräldrar för att visa på skolans ståndpunkt vad gäller detta beteende. Lärare uppmuntras också att använda sin fantasi för att finna strategier som gör mobbningsoffer värdiga i klasskamraternas ögon (a.a.). Skolinspektionens granskning (2010) visar dock på att lärare inte alltid klarar av att vinna elevernas förtroende och att det är upp till den enskilda lärarens inställning om arbetet med att motverka mobbning ska fortskrida framgångsrikt. Att lärare ingriper då de får kännedom om mobbning visas i rapporten, men det är dock skillnad på *hur* effekterna på ingripandet ter sig då handlingsplanen inte alltid följs.

2.6 Kompetens

I skollagen (SFS, 2010:800) framgår det att huvudmannen ska se till att personalen på skolan ges möjlighet till kompetensutveckling. Denne är också ansvarig för att lärare får nödvändig kunskap om de regler som gäller i skolan (a.a.).

Beslut som fattas inom skolan bör förankras i personalgruppen och vara samstämmiga. Det är i läroplanen som den mest uppskattade kommunikationen på skolan äger rum. Skolan bör därför ha som mål att basera beslut på personalens delaktighet och samstämmighet menar Höög och Johansson (2005). En delaktighet i samhället är också, en nödvändig resurs för att vidareutveckla skolan. Höög och Johansson (2005) menar vidare att de i sin studie sett flera exempel på skolledare som velat förändra skolans arbetsmiljö och dess struktur, men då de inte behandlat de kulturella aspekterna har förväntade effekter uteblivit. Undersökningarna visar även på att flera skolledare snarare satsar på stabilitet och struktur, än på förbättring och kultur. Frånberg och Wrethander (2011) menar att lärare behöver vidareutbilda sig inom mobbningsområdet för att få en utökad kunskapsbas och på så sätt kunna utvärdera vilka strategier som är mest effektiva i arbetet med att förebygga mobbning. Det räcker inte med att kartlägga, identifiera och föreslå åtgärder, utan kompetens, kunskap och professionalitet är förutsättningar för ett lyckat arbete (a.a.). Detta framkommer även i Smiths (2011) avhandling, där det synliggörs att kunskapen om mobbning och våld gjort stora framsteg de senaste tjugo, trettio åren, men trots detta är kurser som berör dessa områden i allmänhet otillräckliga i lärarutbildningen. Vikten av insatser för att hjälpa lärare och blivande lärare att tillägna sig kunskap för att aktivt motverka mobbning bör prioriteras. Lärarutbildning och fortbildning måste vara ett led i lärares kunskapsbas inom detta område då kännedom om naturen och effekterna bakom mobbning också leder till arbetssätt att förebygga densamma likväl som en ökad tilltro att ingripa i akuta

situationer. Smith (2011) belyser även vikten av ett långsiktigt arbete för att hållbara förändringar ska kunna byggas upp.

3 TEORI

Inledningsvis ges en kort presentation av ett organisationsteoretiskt perspektiv. Därefter följer en beskrivning av perspektivets olika beståndsdelar: systematiskt tänkande, hela skolan-ansats, elevernas delaktighet samt skolklimat.

3.1 Organisationsteoretiskt perspektiv

Organisationskultur är av stor vikt om man vill studera organisation och ledarskap, menar Ahlström (2009). En förståelse av den kulturella dimensionen är angeläget för att skapa förståelse för hur en organisation hanterar förändringar, både på lokal och på nationell nivå. Årlestig (2008) menar att kommunikation är nära besläktad med organisationskultur. För att göra en verksamhet effektiv, är samverkan mellan olika aktörer nödvändigt. Samtal och möten är centrala, men måste vara organiserade i förhållande till den enskilda skolans mål och arbetssätt. Om inte, tenderar det att hämma utvecklingen genom att många möten och aktiviteter schemaläggs i organisationen.

3.1.1 Systematiskt tänkande

I arbetet med att motverka mobbning, menar Skolverket (2011b) att en långsiktig och systematisk strategi bör ligga till grund för arbetet. Regelbundna uppföljningar och utvärderingar ska prägla den process där elevernas välmående sätts i fokus. En kartläggning av skolans arbetsmiljö liksom regelbundna utvärderingar av tidigare insatser är en framgångsfaktor i detta arbete.

Av de 1844 lärarna som tillfrågades i Skolverkets undersökning, genomförd år 2003 (2004a), uppgav 93 % att skolan hade en handlingsplan. Vidare uppgav 25 % av de tillfrågade pedagogerna att de inte hade tillräcklig kompetens och insikt för att aktivt arbeta med att motverka mobbning (a.a.).

Skolverkets rapport genomförd 2009 (Skolverket, 2010) belyser att 20 % av de 2041 tillfrågade lärarna i undersökningen känner att de inte har tillräcklig kompetens för att aktivt främja arbetet med att motverka mobbning på skolan.

Innehållet i likabehandlingsplanen, ska vara en beskrivning av skolans rutiner och åtgärder för att motverka och stävja kränkande behandling samt inkludera en lägesbeskrivning som ligger till grund för eventuella åtgärder om fall av kränkningar uppstår (Skolverket, 2011b).

Ett sätt att underlätta detta arbete, är enligt Smith (2011), att skolorna bör ha någon form av skriftliga eller allmänt tillgängliga handlingsplaner mot mobbning, detta krävs eller rekommenderas i flera länder, men att kvalitén på dessa dokument varierar stort. Ett led i att kvalitetsförbättra handlingsplaner mot mobbning, är att lokala initiativ och variationer belyses i planerna för att uppnå bästa utfall (a.a.). Horton (2011) ser snarare möjligheten att låta lärare få hantera undervisningstillfällena som inte är ämnesspecifika. Istället för att låta specifika ämnen behandla frågor som rör mobbning, bör dessa aspekter kontinuerligt tas upp i verksamheten.

3.1.2 Hela skolan-ansats

All personal och alla elever bör vara medvetna om hur de ska agera vid mobbningsfall (Skolverket, 2011b). Arbetssättet mot mobbning bör vara välförankrat

i personalgruppen och bör inkludera vaktmästare och städpersonal likväl som lärare och fritidspedagoger. Även om ett tufft klimat kan råda på skolan, kan en medvetenhet och en gemensam strategi reducera mobbningen. Personalen på skolan måste se detta arbete som angeläget och vidare engagera sig i det. Arbetssättet ska vara välförankrat hos alla personalgrupper och präglas av en samsyn av eleverna på skolan. Vidare ska eleverna känna till vilken strategi som gäller i arbetet mot mobbning på skolan, för att detta ska få bästa möjliga utfall (a.a.). Med ett förhållningssätt som inkluderar *alla* som vistas i skolan läggs grunden för att bygga upp ett gemensamt tänkande och förhållningssätt som ökar sannolikheten att arbetet blir framgångsrikt menar Björk (1995). Även Smith (2011) påtalar att hela skolan bör involveras i arbetet med att motverka mobbning.

3.1.3 Elevernas delaktighet

Enligt Skollagen (SFS, 2010:800) ska eleverna utvecklas till demokratiska medborgare. Ett led i denna utveckling, är således att eleverna blir medskapare av den verksamhet de inkluderas i (Skolverket, 2011b). Vidare ska vårdnadshavare ges möjlighet att vara medskapare i kvalitetsarbetet på skolan. Genom att låta eleverna involveras i skolans arbete mot mobbning, och låta dem vara medbestämmande i utformandet av detta, genereras en positiv syn på skolan. En metod i denna process kan vara att involvera eleverna i upprättandet av trivselregler som i förlängningen då präglar trygghetsarbetet på skolan. Genom delaktighet blir viljan att efterleva antagna förordningar mer effektiv (a.a.). Hägglund (1996) förespråkar snarare att skolan bör belysas utifrån sina förutsättningar och att skolledning, lärarlag, elever och föräldrar tillsammans bör arbeta fram rutiner för hur arbetet med att minska mobbning ska gå till. Vidare menar Hägglund (1996) att det finns många extra vinster med detta arbetssätt. Genom att eleverna blir mer aktiva, tenderar de bli mer ansvarstagande liksom föräldrarna som får ett utökat samarbete med skolans personal.

3.1.4 Skolklimat

En skola där alla elever bemöts lika och ett förhållningssätt eleverna emellan som präglas av respekt är centralt för ett gott skolklimat. Vidare kan skolans ekonomiska resurser, engagemang och attityder ha en avgörande roll för hur skolans värdegrund byggs upp (Skolverket, 2011b). En hög grad av delaktighet minskar graden av mobbning enligt Ahlström (2009). De skolor som uppnått bäst resultat vad gäller sociala och akademiska mål, är de som lyckats sammanfoga kultur, struktur och ledarskap (a.a.).

Att årligen genomföra enkätundersökningar där elevernas allmänna trivsel synliggörs, sammanställs och återkopplas till eleverna skapar positiva effekter på elevernas syn på skolan vilket i sin tur stärker skolklimatet (Skolverket, 2011b). Olweus (1997) menar att enkätundersökningar är en god grund för att få inblick i mobbningens utbredning på skolan. Horton (2011) däremot menar att enkätundersökningar som belyser elevernas upplevelser vad gäller mobbning, har ringa betydelse för effekten att motverka densamma.

4 PROBLEM

Hur kan skolläring och lärare tillsammans bygga upp en organisation som kan motverka mobbning så att Sverige kan få ännu fler trygga barn i skolorna? Att det årligen inkommer anmälningar till skolinspektionen (2010) om att elever blir utsatta för kränkande behandling i skolan, och att det här framgår att skolan brustit i sitt agerande, pekar på att det ännu finns mer att göra för att förhindra detta beteende.

Denna studie syftar därför till att undersöka pedagogers uppfattningar rörande mobbning och organisatoriska förutsättningar att motverka densamma.

Vidare ställs frågorna:

- Hur organiseras arbetet mot mobbning på skolorna?
- Vilken roll spelar likabehandlingsplanen i arbetet mot mobbning?
- Vilken funktion har rektor i arbetet mot mobbning?
- Hur ser pedagoger på sin kompetens inom detta område?

5 METOD

Detta avsnitt inleds med en beskrivning av den metod som använts för att få svar på studiens frågeställningar. Vidare redogörs även för det urval som gjordes. De etiska aspekterna i intervjusituationen belyses sedan, följt av studiens genomförande. Avslutningsvis diskuteras studiens tillförlitlighet samt metodkritik.

5.1 Metodval

Utifrån studiens frågeställningar valdes en kvalitativ studie för att få reda på rektorers och pedagogers uppfattningar om vad som görs för att motverka mobbing (Patel & Davidsson, 2003; Stukát, 2011). Kvalitativa intervjuer bygger på att tolka och förstå de resultat som framkommer. Ett viktigt verktyg för denna form av studie är djupintervjun, som bygger på förståelse av det enskilda unika fallet, utan att generalisera utifrån den data som inkommer (Stukát, 2011). Intresset ligger i informanternas tankar om detta fenomen och ämnar inte undersöka hur många som svarade på ett visst sätt eller se svar utifrån färdiga svarsalternativ. Avsikten var inte heller att undersöka specifika beteenden och händelser i naturliga situationer, varpå intervjuer då blir den mest användbara metoden i detta fall (Patel & Davidsson, 2003).

För att granska intervjuens upplägg och för att kunna granska intervjufrågorna kan en metod vara att genomföra en eller flera provintervjuer (Lantz, 2007). I denna studie genomfördes en provintervju. Dock ansågs de svar som framkom vara högst relevanta och intressanta för studien. Även svårigheten att få intervjupersoner att ställa upp under den korta tidsperiod som avsatts till intervjuer, gjorde att även denna intervju valdes att användas i studien. Informanten informerades om detta och gav sitt samtycke.

5.2 Urval

Undersökningsgruppen består av rektor, biträdande rektor, lärare, speciallärare samt fritidspedagog, från två olika kommuner i sydöstra Sverige. Rektorerna som ingår i studien kontaktades via telefon och direkt kontakt, varpå de valde att delta i en intervju. Pedagogerna valdes genom kontakt med rektorer på två skolor, varpå dessa rekommenderade pedagoger. Flera av dessa pedagoger var nyckelpersoner i trygghetsarbetet på skolan och hade på så sätt goda kunskaper inom ämnet. En av de intervjuade pedagogerna avsågs inledningsvis fungera som en provintervju, men då svaren som inkom var relevanta, samt bortfall av en tillfrågad pedagog, valdes därför provintervjun att inkluderas i studien. Två rektorer och två biträdande rektorer tillfrågades också för att intervjuas. Av dessa fick en rektor förhinder vid avsatt intervjutillfälle och på grund av tidspress kunde då inte denna intervju utföras.

Totalt tillfrågades fyra pedagoger, samt två rektorer och två biträdande rektorer, att delta i studien. Utöver dessa även en pedagog i syfte att vara provinformant. Utfallet blev att tre av de tillfrågade pedagogerna, samt provinformanten deltog i studien. En av de två tillfrågade rektorerna, samt båda biträdande rektorer kom till slut att ingå i studien. Så sammantaget blev utfallet fyra pedagoger och tre rektorer. Rektor och biträdande rektorer, är inte verksamma på samma skolor som de tillfrågade pedagogerna och totalt är det fyra olika skolor som ingår i studien. Detta gjordes med anledning av att ingen informant skulle känna sig begränsad i situationen. I studien har intervjupersonerna givits en kod, detta för att säkerställa att deras identitet inte

ska gå att spåra (Vetenskapsrådet, 2002). Lärare, speciallärare och fritidspedagog har gemensamt fått beteckningen pedagoger och således förkortningen ”P”, följt av ett nummer för att kunna särskilja dem. Biträdande rektor och rektor, förkortas med ”R”, följt av en siffra för att skilja dessa personer åt. Informantsbeskrivningen ser således ut på följande vis:

P1: Lärare år 1-3.

P2: Fritidspedagog. Nyckelperson i trygghetsarbetet på skolan.

P3: Speciallärare år 1-3. Nyckelperson i trygghetsarbetet på skolan.

P4: Lärare år 4-6. Nyckelperson i trygghetsarbetet på skolan.

R1: Rektor, F-5.

R2: Biträdande rektor, F-9. Nyckelperson i trygghetsarbetet på skolan.

R3: Biträdande rektor, F-5. Nyckelperson i trygghetsarbetet på skolan.

5.3 Etiska aspekter

Vid forskning har Vetenskapsrådet (2002) utformat etiska överväganden för att skydda informanterna. Detta innebär att individerna som medverkar i forskningen inte ska utsättas för kränkande behandling, förödmjukelse eller på något annat sätt utsättas för ageranden som kan skada individen psykisk eller fysiskt (a.a.). Med anledning av detta är det därför angeläget att informera om studiens syfte och hur de insamlade uppgifterna kommer att användas och behandlas. Kravet på att skydda informanterna kan sammanfattas i fyra huvudkrav: informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav (a.a.).

Informationskrav omfattar bland annat vikten av att informera om deltagandets frivillighet och att intervjupersonen, när han/hon så önskar kan avbryta intervjun (Vetenskapsrådet, 2002). Detta skedde inledningsvis under intervjun, men också redan under den första kontakten som skedde via personlig kontakt alternativt mejl eller telefonsamtal där intervjupersonerna tillfrågades att medverka.

Vidare krävs krav på samtycke från huvudman för deltagande i studien (Vetenskapsrådet, 2002). Detta har i studien beaktats genom att tillfråga rektor på de skolor där intervjuerna ägt rum.

Konfidentialitetskrav omfattar hänsyn till de medverkades rätt till anonymitet (Vetenskapsrådet, 2002). Under intervjuerna redogjordes tydligt för intervjupersonerna att de skulle aidentifieras och inte kunna kännas igen i det slutgiltiga materialet.

Intervjuerna kom att spelas in. Ljudupptagningarna låg till grund för transkribering och därefter raderades de. Detta för att garantera att informanternas uppgifter inte skulle kunna nyttjas för icke-kommersiellt bruk och säkerställa nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002).

5.4 Genomförande

I syfte att underlätta och strukturera upp intervjuerna utformades en intervjuplan som fungerade som stöd (Lantz, 2007). Intervjufrågorna kategoriserades i frågeområden och genomarbetades noggrant med syfte att spegla studiens frågeställningar. För att granska intervjuens upplägg och dess tillförlitlighet, samt för att få en uppfattning om tidåtgång genomfördes en provintervju (a.a.).

Intervjuerna har en låg grad av standardisering och låg grad av strukturering då intervjupersonerna gavs stort utrymme att besvara frågorna och deras svar låg till grund för följdfrågor. Då syftet inte var att genomföra helt standardiserade studier, där jämförbara och generaliserbara svar inkommer, utgick intervjun från intervjuplanen (Bilaga 1 & Bilaga 2) men beroende på de olika informanterna kom följdfrågor att ställas i den ordning som vid intervjutillfället ansågs lämpligt (Patel & Davidsson, 2003).

Intervjuerna genomfördes under november månad år 2011. De ägde rum på respektive skola där pedagog eller rektor var verksam. Samtliga intervjutillfällen utfördes i lokaler där intervjuperson och intervjuare kunde sitta ner ostört. Intervjutillfällena kom att omfatta mellan 30 och 50 minuter. Under dessa tillfällen skedde ljudupptagning för att säkerställa att ingen information skulle gå förlorad. Inspelningen skedde med hjälp av två mobiltelefoner, då det i det förberedande arbetet genomfördes en jämförelse av kvalitet på ljudupptagning mellan mobiltelefon och en diktafon. Att fånga ljudet på två telefoner visade sig vara av stor vikt då det under en intervju inte skett någon inspelning på den ena. Informanterna delgavs inledningsvis rätten att avbryta studien om så skulle önskas samt att de skulle vara anonyma i studien. Vidare redogjordes hur den färdiga studien skulle komma informanten till dels. Därefter följde en kortare presentation om studiens syfte och intervjuens upplägg (Lantz, 2007). Vidare följde neutrala frågor rörande bakgrundsvariabler. Detta syftade till att skapa en trygg stämning och introducera informanten i intervjun (Patel & Davidsson, 2003).

Intervjun avslutades även med neutrala frågor där informanten gavs möjlighet att göra eventuella tillägg och uttrycka sin ståndpunkt (Patel & Davidsson, 2003).

Efter intervjuerna användes de inspelningar som skett för att transkribera intervjuerna (Stukát, 2011). De nedtecknade intervjusvaren låg sedan till grund för kategorisering av svaren, utifrån studiens frågeställningar.

5.5 Tillförlitlighet

Alla undersökningar har brister (Stukát, 2011). Så även denna. Dessa kan problematiseras utifrån reliabilitet och validitet.

Några eventuella reliabilitetsbrister i studien kan vara feltolkningar av frågor och svar både hos intervjuperson och hos intervjuare (Stukát, 2011). För att minimera risken för missuppfattningar av intervjusvar har ljudupptagningar skett under varje intervjutillfälle som genomförts, samt kontrollfrågor för att minimera risken för feltolkningar. Dagsformen liksom gissningar i de givna svaren hos informanten kan även de leda till felkällor (a.a.). Vidare kan yttre störningar påverka informanten, precis som tur och otur i den aspekten att rätt frågor ställs, respektive inte gör det. Genom att genomföra en provintervju kontrollerades studiens frågor och dess relevans, men risken kvarstår ändå att missuppfattningar av frågor kan äga rum.

Validitet omfattar om studien mäter det som avses. Om frågorna är för stora, för små eller allt för öppna riskerar det inkomna materialet få allt mindre relevans för studien (Stukát, 2011). Ytterligare ett riskmoment under intervjun är risken för att svaren inte är sanningsenliga. Inledningsvis informerades informanterna att de i den färdiga studien kommer vara anonyma, dock finns ändå risken att intervjupersonerna snarare svarar vad de tror förväntas, än att erkänna sina svagheter. Under intervjutillfället gjordes försök att skapa en förtroendefull stämning, för att inte få informanter att

hålla inne på angelägna uppgifter. Det finns dock ingen garanti för att det ändå inte skedde.

Det framkomna resultatet i denna studie baseras på de intervjuade personernas berättelser. Urvalsgruppen är inte tillräckligt stor, för att de framkomna resultaten ska anses som generaliserbara (Stukát, 2011).

5.6 Metodkritik

Vid genomförande av en studie finns alltid risk för felkällor. Det är angeläget att ta i beaktande de olika aspekter som på flera olika sätt kan påverka studiens tillförlitlighet (Stukát, 2011). Som intervjuare bör noteras risker för affekter som medvetet eller omedvetet kan påverka den som intervjuas, så som gester och kroppsspråk (Patel & Davidsson, 2003). Tendens finns även för att de inkomna svaren inte blir helt ärliga, utan snarare omfattar det som informanten förmodar är önskvärt (Stukát, 2011).

Transkribering av intervjuerna skedde i nära anslutning till intervjutillfället och utfördes med stor noggrannhet. I transkriberingen har de betydelsebärande delarna skrivits ut, dock finns ingen försäkran om att ingen värdefull information kan ha gått förlorad (Stukát, 2011). Dessvärre uppfattas inte gester som kunnat förstärka budskapet, samt röstläge och betoningar i det nedskrivna materialet vilket kan påverka tolkningarna av svaren. Den aspekt att ljudupptagning skedde under intervjutillfället, kan ha inverkat på så sätt att det hämmat intervjupersonen i sina svar.

Vidare kan kritik riktas mot att rektorerna valt ut vilka pedagoger som kom att ingå i studien. Intrycket som gavs av pedagogerna var dock att de fått möjlighet att neka att ingå i studien om så skulle önskas.

6 RESULTAT

Detta avsnitt behandlar de resultat som framkommit under intervjutillfällena. Kategorierna utgår från studiens syfte och dess underfrågor. Rektorer ”R” och pedagoger ”P” synliggörs i texten med avsikt att kunna se mönster och göra jämförelser mellan de svar som de olika yrkesgrupperna ger. Avslutningsvis sammanfattas resultatet.

6.1 Organisation av arbete mot mobbning

Ingen av de tillfrågade intervjupersonerna svarar klart nej då de får frågan om det förekommer mobbning på deras skola. Flera intervjusvar pekar på att det är farligt att säga att det inte förekommer någon mobbning, då intervjupersonerna menar att det alltid kan förkomma mobbning som inte pedagoger ser. Detta oavsett hur nära relation läraren har till eleverna och hur mycket de än är ute bland eleverna på rasterna. Mobbning kan ändå förekomma utan att det är synliggjort. Som en pedagog beskriver det:

Vi har inget fall som vi känner till just nu. Men det har förkommit och det förekommer säkerligen nu också. Om man säger att det inte förkommer är man nog lite väl blåögd. Men när man pratar med elever så upplever de också att det är väldigt lugnt (P2).

Flertalet av intervjupersonerna påtalar att det för tillfället är ovanligt lugnt på skolorna vad gäller mobbning. Dock belyses det i ett fåtal intervjuer, att det förekommer fall, där de håller på att arbeta åtgärdande mot mobbning för tillfället. En pedagog berättar att det åtgärdande arbetet precis är påbörjat, men menar att de ser goda chanser i att arbeta in denna elev i gruppen igen:

Vi har väl ett fall som vi känner att det börjat utvecklas, där har vi tagit in kommunens resursgrupp också för att observera vad som händer i klassrummet när man står där framme och har lektion (P3).

Informanterna ger en varierande bild av vad som är deras lokala förutsättningar i arbetet med att motverka mobbning. Flera intervjupersoner har svårt att sätta fingret på vad som är speciellt för den aktuella skolan och deras arbete mot mobbning och menar:

Jag tror att vi jobbar på ett sätt som inte är unikt (P3).

Ett individpsykologiskt förhållningssätt framgår utifrån de svar, där pedagoger framhåller att egenskaper och attityder som dominans och kaxighet gör att vissa elever väljer att inte lyssna på tillrättavisanden från pedagoger. Informanterna menar här att de är egenskaper hos individerna som leder till deras agerande. En pedagog berättar:

Just det där att vara nonchalant gentemot vuxna, det är någonting som börjar komma mer och mer tycker jag (P4).

Några intervjupersoner belyser en socialkonstruktionistisk syn på mobbning genom att se miljöns betydelse för interaktion. Kommunikation är även här en viktig del, men i interaktion med relationerna i den sociala gruppen. Som en intervjuperson uttrycker det, är ett mobbningsfall inte en enskild elevs ärende utan lösningarna finns i elevgrupperna och dess förutsättningar:

Man kanske till och med ska ändra sättet att jobba för att gagna just den eleven. Man ser att vissa arbetsmetoder passar honom bättre, då är det en del i ledet att få in honom i gruppen igen (P3).

Fördelningen mellan intervjupersoner som agerar utifrån dessa olika perspektiv, är i stort sett jämnt fördelad på de båda förhållningssätten. Dock är det ingen knivskarp skiljelinje utifrån vilken teori man baserar sitt mobbningsarbete på, utan vissa intervjupersoner kan ha en fot i vardera teori. En rektor berättar om skolmiljöns inverkan:

Framkommer det att de yngre eleverna tycker det är otryggt att gå igenom korridoren där de äldre eleverna är, ja då kanske vi får titta på hur vi placerar klasserna till året efter (R2).

Däremot synliggör samma rektor, hur de agerar vid åtgärdande insatser mot mobbning, där individen sätts i fokus, och samtalets roll synliggörs:

Kommer det från kamratstödarna eller kommer det från en elev eller förälder, så pratar vi alltid med handledare eller undervisande lärare i den klassen till att börja med, om vad de har sett och märkt. Kommer det från andra elever i den klassen så pratar man med de först, och sen träffar man de eleverna som är inblandade. Så det är alltid väldigt viktigt med återkoppling till handledaren, så den vet vad som görs och veta vad den ska vara vaksam på. Också att handledaren vet vilka överenskommelser som har gjorts mellan de elever som är inblandade (R2).

6.1.1 Gemensamt arbete

Både rektorer och pedagoger i studien menar att arbetet med att motverka mobbning inte är ett ensamarbete för en enskild pedagog utan det framkommer vid flera intervjuer vikten av att inte skilja mellan ”mina” och ”dina” elever, utan i dessa frågor är alla elever samtligas ansvar. En pedagog beskriver:

Grundtanken är väl hos alla att det inte är mina barn det där just, utan alla barn på skolan, vi har varandras barn här (P3).

Övervägande del av informanterna belyser eleverna och vikten av att arbetet utgår ifrån dem. Att på skolan ha en hög igenkänning i kombination med gemenskap och trygghet lägger grunden för välmående elever. Även en familjär stämning leder till en öppenhet som man arbetar utifrån och detta för med sig att eleverna kan vända sig till samtliga vuxna och känna sig trygga med det. En intervjuperson synliggör:

Vi är en väldigt liten skola därför blir vi en mycket familjär skola och därför är det väldigt öppet och alla känner alla och det baserar man mycket på, sedan jobbar man utifrån det. Så eleverna pratar lika bra med alla vuxna (P1).

Vilka som involveras i arbetet mot mobbning varierar på skolorna. En rektor berättar:

Man är medveten om att man har ett självklart ansvar som vuxen på skolan i alla sammanhang att motverka mobbning (R1).

Det framgår inte helt tydligt vilka ”vuxna” som omfattas, men då ingen specifik yrkesgrupp så som lärare eller fritidspedagog nämns, skulle ”vuxna” även kunna inkludera vaktmästare, kökspersonal, städpersonal osv. Detta svar utmärker sig i den bemärkelsen att det inte finns några givna yrkesgrupper nämna, ej heller specifika grupper så som trygghetsgrupp och kamratstödare.

I kontrast till ovan nämna svar, visar flera pedagoger, att det i huvudsak är lärare och fritidspedagoger som dagligen arbetar med dessa frågor. En pedagog förklarar:

Alla lärare på skolan och fritidspedagogerna involveras i detta arbete (P1).

Flera intervjupersoner påpekar att klassföreståndaren är den som i första skedet agerar och vidare har hjälp från fritidspedagoger. Skulle dock större fall av mobbning uppstå, är skolledningen en självklar del i arbetsprocessen. Rektor har en viktig roll om arbetet mot mobbning inte fungerar:

Det är ju rektorns huvudansvar att se till att inte mobbning förekommer (P3).

Några intervjupersoner berättar att de förutom lärare och fritidspedagoger även involverar kamratstödare i det främjande arbetet mot mobbning. Kamratstödjarna fungerar som en förlängd arm och blir trygghetsgruppens ögon och öron ute bland eleverna och på så sätt kan fall av mobbning upptäckas i ett tidigt skede. En rektor beskriver kamratstödjarnas roll:

De är trygghetsgruppens ögon och öron utåt, för det är sällan som man ser någonting som vuxen. Slagsmål ser man, men mobbning eller utfrysning upptäcker vi väldigt sällan (R2).

Ett svar som utmärker sig är en rektor som menar att förutom trygghetsgrupp, involveras även föräldrarna i detta arbete då denna anser att det är ytterst angeläget att få med sig dem. Rektorn berättar:

Sedan involverar vi föräldrarna. För det är ju ändå dem som vi måste ha med oss här (R3).

Är personalen ständigt medveten om att mobbning kan utvecklas, kan den också stävjas i tid. Ju mindre mobbning det finns på skolan, desto lättare blir det att agera i en eventuell situation.

En väl fungerande trygghetsgrupp, anses ha stor betydelse för att motverka mobbning, vilket framkommer i flera intervjuvar. Några informanter beskriver att då trygghetsgruppen inte behöver ingripa i akuta fall ägnas den avsatta tiden åt det främjande arbetet genom exempelvis föreläsningar. Syftet är att de i det långa loppet ska arbeta fram ett material som kan ligga till grund för diskussion i klasser och föräldragrupper. En rektor beskriver att trygghetsgruppen inte bara utför akuta insatser utan även är en del i det förebyggande arbetet mot mobbning:

Under hösten har det varit väldigt få ärenden som har kommit till trygghetsgruppen. Vilket har gjort att vi under hösten har kunnat ägna åt, hur ska vi kunna jobba mer med förebyggande arbete (R2).

I kontrast till ovan nämnda svar menar en informant att trygghetsgruppen träffas kontinuerligt, men menar också att i perioder när det inte sker några större konflikter ska det få vara lugnt och av den anledningen så väljer man att inte fokusera på mobbningsfrågor i det skedet informanten beskriver:

Sedan har vi kontinuerliga möten med trygghetsgruppen. Så det är väl på det viset som vi pratar om det. Sedan däremellan om det är lugnt så försöker vi att ha det lugnt och inte prata för mycket om det (R3).

Flera intervjupersoner menar att det är angeläget att belysa mobbningsfrågor i vardagen och att dessa ständigt bör ingå som ett arbete i skolans vardag, om än bara lite muntligt. Detta kan ske genom att tid avsätts för värdegrundsarbete, eller bara genom korta konversationer i korridoren. En pedagog menar:

Någonstans så måste man ju ändå få informationen. Även om det bara är lite muntligt (P3).

Flera informanter anser att ett aktivt dagligt arbete i dessa frågor kan leda till att fall som skulle kunna utvecklas till mobbning kanske kan hindras utan att det behöver bli

mobbing. De trivselregler som eleverna själva har varit med och skapat på skolan ligger till grund för det dagliga arbetet med att få eleverna att utveckla ett positivt förhållningssätt. Eleverna är medvetna om vilket beteende som är accepterat på skolan varpå de vill följa reglerna vilket syns i vardagen menar en informant:

Barnen får då själva komma fram till vad de ska tänka på och hur de tycker man ska vara mot varandra. [...] Så det är väldigt tydligt att detta arbete sitter kvar nu, trots att en hel termin snart har gått sedan de skrev ner reglerna. Det är positivt att de tar dem på allvar (P1).

Samtliga informanter menar att det finns trivselregler på deras skola och att dessa syftar till att skapa en trygg tillvaro både för elever och lärare. Utfallet är ungefär lika mellan de skolor som endast har generella regler och de skolor med både generella och klassspecifika regler. Genomgående i intervju svaren framkommer att de generella reglerna för skolan har lärare och skolläring tillsammans tagit fram, medan eleverna är medskapare av de klassspecifika reglerna i stor utsträckning. Några intervju personer belyser att generella regler hade föga effekt. Regler som utformas av eleverna och gäller en specifik klass ger större verkan. Eleverna får själva problematisera och exemplifiera hur de anser att relationen i klassen bör vara. Nedskrivandet av reglerna sker under terminens första dagar och blir en gemensam start för respektive klass, en pedagog förklarar:

Arbetet med att skriva dessa regler gjorde vi en av de första dagarna på terminen för att de skulle bli som en gemensam uppstart för eleverna. Att här i den här klassen så gäller det här, och så utgår man från det och då har eleverna fått vara med och bestämma och då sitter de reglerna sen (P1).

6.1.2 Arbetsätt

Samtliga intervju personer ifrågasätter användandet av färdiga modeller som konstruerats för att förebygga mobbing. En informant beskriver:

Man kan ju säga att alla de här modellerna är rätt ifrågasatta idag, med rätta tycker jag, för det är svårt att bara bygga modeller, för alla modeller innehåller svagheter (R1).

Flera intervju personer kan ändå se fördelar med vissa delar ur färdigkonstruerade modeller, dock är det ingen av informanterna som menar att de använder ett material från pärm till pärm och belyser att varje enskilt fall är unikt och att det därför inte går att enbart ha tilltro till ett färdigt koncept utan att arbetet kräver olika insatser utifrån vem den aktuella personen är. En pedagog berättar om sitt ställningstagande:

Det har ju fått kritik, för att det istället kan bidra till mobbing om man kör de där praktiska övningarna som kan leda till utanförskap och sånt. Men det är ganska bra vad gäller livskunskap, men vissa delar i det materialet väljer jag att inte göra. Ibland tar jag två olika lektionsförslag och mixar dem. Men i stora drag så följer jag SET (P3).

Några informanter refererar till Skolverkets granskning (Skolverket, 2011b) och menar att man på den berörda skolan tagit del av den kritik som SET har fått, varpå man helt valt att inte längre arbeta med detta program vilket man gjort tidigare. Andra informanter menar att de aktivt beslutat att inte låta vissa delar av programmen genomföras, en rektor berättar:

Det är ok att välja bitar ur SET som man känner att man hanterar, för det finns ju mycket bra grejer också. Men vissa delar har vi sagt stopp för (R3).

En intervjuperson menar att de utgår från Farstametoden i sitt arbete mot mobbning, då de i trygghetsgruppen hade goda erfarenheter av denna modell:

Vi kom hit till skolan med olika bakgrund, och de som hade flest positiva erfarenheter med sig var från Farstametoden. Då bestämde vi att, den kör vi (R2).

De intervjupersoner som tidigare arbetat renodlat med en färdigkonstruerad modell menar att det var på uppdrag av rektor eller ett kommunalt taget beslut och idag uttrycks en lättnad över att inte längre vara låst till en modell:

Jag tror att många lärare kände som så, när det beslutades att vi inte skulle använda SET, att vad skönt, för jag har ändå inte bara använt SET. Man kände nog att alla uppgifter inte var okej, det blev lite enahanda att köra i alla de här olika stegen, och en del uppgifter kände man inte passade så bra i den årskursen (P4).

6.2 Likabehandlingsplanens funktion

Samtliga informanter meddelar att det finns en likabehandlingsplan på skolan. Intervjupersonerna i studien är samstämmigt medvetna om att denna plan ska revideras årligen och flertalet av informanterna menar att så också sker. En rektor berättar:

Det finns en likabehandlingsplan på skolan. Den revideras varje år, då byts det ut någonting om det tillkommer något (R2).

Likabehandlingsplanen har gått från att vara ett enkelt utformat papper till att nu mer vara ett omfattande dokument som ska ligga till grund för likabehandlingsarbetet på skolan. Planen ska inte vara ett dokument som återfinns i en bokhylla där den samlar damm, utan ska vara ett tillgängligt dokument både för föräldrar och personal, menar både rektorer och pedagoger i intervjuerna. En beskrivning av hur likabehandlingsplanen utgör grunden för arbetet på skolan följer:

Det är inte så att det bara är en hyllvärmare, utan dels så ligger den tillgänglig för alla föräldrar att läsa på nätet. Sedan går jag också igenom den på första klassmötet. Jag berättar att, och var, den finns och om våran vision med den, att det är ett dagligt arbete vi gör (P3).

Vidare beskriver en rektor likabehandlingsplanen på följande sätt:

Det är ett dokument som alltid går att luta sig mot om man känner sig osäker. Den lever i organisationen. Men det kanske är mer om man kommer ny. Har man varit här i några år så känner man till rutinerna (R2).

Skolverkets granskningar av likabehandlingsplanen framkommer under flera intervjuer. Främst belyses vikten av att planen måste vara aktuell. Majoriteten av intervjupersonerna anser också att likabehandlingsplanen är ett dokument som används och ger stöd för tillvägagångssätt i arbetet med att motverka mobbning. Endast ett fåtal intervjupersoner medger dock att de inte uppdaterat sin likabehandlingsplan, men menar att så kommer ske i det närmaste:

Vi har en likabehandlingsplan som är bra och som håller för en granskning med det tillägget att det ska vara ett aktuellt dokument där det finns formulerade mål för läsåret (R1).

Ett fåtal informanter berättar däremot att likabehandlingsplanen finns på skolan, men att den inte är ett levande dokument. Intervjusvaren angående varför planen inte används skiljer sig dock från varandra. Ett argument belyser att det förekommer så pass lite mobbning på skolan medan ett annat snarare handlar om att pedagogen

hellre väljer att utgå från en egen metod, då denne pedagog anser att agerandet bör ske omgående. Informanterna beskriver:

Jag skulle inte säga att dokumentet inte är levande för att man inte bryr sig, utan jag skulle snarare säga att det är för att vi har så lite bekymmer med mobbning som det inte är något problem (P1).

Man provar ju att jobba på olika sätt... Det blir för mycket sitta och prata och diskutera i grupper, utan att det genomförs något resultat egentligen. Så första läget, så som det är nu, så tar klassföreståndare naturligtvis första kontakten (P2).

Få informanter kan med säkerhet säga vem som ligger bakom uppförandet av likabehandlingsplanen på skolan, men de flesta informanter vågar sig på gissningar som att det bör vara skolans likabehandlingsgrupp:

Det är väl den gruppen som har reviderat det materialet som redan fanns, men vem som har satt ihop det från början vågar jag inte svara på (P4).

Som en utgångspunkt för likabehandlingsplanen, tillika trygghetsarbetet i stort på skolorna ligger enkätundersökningar, menar flertalet av intervjupersonerna. Dessa enkäter genomförs på uppdrag av kommunerna och har också utformats centralt, uppger intervjupersonerna. Resultaten ger en indikation på hur klimatet på skolan är och ger ett bra underlag för personalen att upptäcka om oroligheter finns i elevgruppen. En pedagog skildrar:

Syftet med enkätundersökningar är väl någonstans, ja, att få en liten temperaturmätare på klimatet. Är det en trygg och bra skola vi har? Eller är det något vi inbillar oss? Man får ju ta det med en nypa salt. Det blir ju ingen definitiv sanning, men syftet är väl att checka av lite (P3).

Överlag är informanterna positivt inställda till att genomföra enkätundersökningar då de ser detta som en liten avstämning. Samtliga informanter ser ett syfte med enkätundersökningen och kan beskriva hur resultatet som framkommer används. En informant menar:

Om man säger att man har tio olika saker i ett förebyggande arbete, så är det en liten del i ett pussel, då har varje del sin lilla funktion. Om vi får fram ett namn där, eller en information vi inte kände innan, så fyller undersökningen sin funktion (P2).

6.3 Ledarskap

Rektors uppdrag i dessa frågor är bland annat att garantera att läroplan och skollag följs samt att vara en person som styr och tar initiativ till möten, menar flertalet informanter. Vidare beskrivs även vikten av att föra möten framåt som angeläget för att de individer som arbetar i trygghetsgruppen ska känna att de kommer vidare, och att mötet inte enbart fokuserar en fråga. Att ha en väl fungerande trygghetsgrupp och att denna arbetar med de frågor som överenskommit är även det beståndsdelar som belyses som framgångsfaktorer i intervjuerna. En rektor berättar:

Man måste känna när man jobbar med sådant här arbete att man kommer ett steg längre varje möte. Annars kommer frustrationen och då är det inte så roligt att vara med. Man måste känna att det utvecklas hela tiden (R2).

Flera pedagoger utvecklar också rektors roll till att vara en pedagogisk ledare, någon som man får stöd och kan få konsultation ifrån. Några pedagoger menar att det finns goda vinster att bolla tankar och idéer rörande dessa frågor både med rektor och kollegor. Vidare beskrivs i en intervju de problem som kan uppstå om ingen kommunikation sker. Rektor är den som har yttersta ansvaret och är samtidigt den

som får stå för konsekvenserna. Genom att omgående meddela rektor vid fall, där det finns tendens till mobbning, ges också rektor möjlighet att komma tillbaka med feedback och följa upp fallet. En pedagog beskriver rektorns roll:

Ja rektorn har ju en viktig roll naturligtvis. Dels som pedagogisk ledare för lärare och fritidspersonal, sen att se till alla får den stöttning som man behöver. Sen har rektorn det yttersta ansvaret trots allt (P2).

Vidare belyses vad som händer när pedagogerna upplever att de inte får stöd från sin rektor. En pedagog menar att de för tillfället har en rektor som inte är så närvarande på skolan. Detta leder till att rektor då inte blir en naturlig del i det vardagliga arbetet, vilket för med sig att rektor först får information om något större skulle inträffa. En annan pedagog beskriver att den för tillfället har en rektor som de känner ett stort förtroende för och ser goda möjligheter till att få stöttning i arbetet med att motverka mobbning. Dock berättar samma intervjuperson om tidigare rektorer som inte har varit en ledargestalt som kunnat ge stöd om så skulle behövts. En problematisering av rektorns roll belyser att de på den aktuella skolan, fått byta rektor väldigt mycket. Detta då rektor haft ett för stort uppdrag. Pedagoger berättar:

Det har ju länge varit så att vi har fått byta rektor väldigt mycket. Uppdraget har ju varit för stort, det är ju därför som vi har fått byta. Det blir ju inte bra, för det blir ju ingen bra uppföljning på det heller. I en sådan situation ber man ju inte om stöd och råd heller. Det har ju mest känts som att vi är lite för mycket för alla. Det har nog också gjort lite det där att vi känner att ok, vi reder oss själva inom husets väggar så långt det går (P4).

Rektorer i studien menar att de fungerar som garant för att styrdokumentet följs, samtidigt som de är beslutande personer. Skolans kultur och förhållningssättet som vuxna har gentemot elever, är en grundförutsättning i arbetet med att motverka mobbning. En rektor sammanfattar sin roll som en beslutande person, men framhåller även andra bitar i uppdraget:

Jag kan väl se mig själv lite som att jag är en beslutande person.[...] Jag är ju ute och rastvaktar och är mycket ute i verksamheten. Så jag är med i klassrummet ibland och så där. Så känslan som vi har, är att barnen inte ska se oss som några som man ser ibland, utan vi är en del utav alla vuxna på skolan (R3).

6.4 Kompetens

De intervjuade pedagogerna framhåller att de berört området mobbning under sin lärarutbildning, men det belyses att dessa kunskaper inte är något som de vilar sitt dagliga agerande på. Flera pedagoger anser sig fått mycket liten erfarenhet från lärarutbildningen i sitt arbete mot mobbning. Ett fåtal pedagoger har inte heller blivit erbjudna någon fortbildning inom detta ämnesområde på de skolor där informanterna är verksamma. Agerandet baserar pedagogerna snarare på läst litteratur och kunskaper inom området psykologi och sociologi som tillfogats på andra utbildningar än lärarutbildningen. En pedagog uttrycker sig på följande vis:

Lite har jag ju givetvis fått från utbildningen, jag ska inte ta bort det helt. Har man också hamnat på ställen där det är mycket konflikter så har man ju såklart fått öva på hur de hanterar konflikter där, då blir man ju bättre på att ta det också (P1).

Ett svar som utmärker sig är en pedagog som inte heller säger sig ha någon uttalad utbildning i dessa frågor, men känner sig trots det trygg att agera i de mobbningsituationer som uppkommer. Pedagoger berättar:

Jag har ingen utbildning alls! Jag har inte gått på någon fortbildning heller. [...] Jag känner mig trygg med att handleda barn i samtal och jag känner mig bekväm med att närma mig barn. Men kommer man på fortbildning o.s.v. då kanske man fick helt andra influenser till hur man skulle jobba (P4).

Ett fåtal pedagoger belyser att de erbjudits en del fortbildning under åren och att även intresset för dessa frågor ligger till grund för att de läst litteratur i ämnet, som bidragit med kunskap. En pedagog uttrycker:

Jag har gått på fortbildningar. [...] Sen har man läst för att man har varit intresserad, man har fått information under årens lopp, lite nya rön om hur man ska jobba, det pockar på (P3).

Samtliga av de intervjuade pedagogerna skulle önska sig mer fortbildning inom området mobbning. De menar dock att det i dagsläget är mycket dåligt med fortbildning och att det är kommunens dåliga ekonomi som i huvudsak ligger bakom detta. Flertalet av de tillfrågade pedagogerna ingår i skolornas trygghetsgrupper, men menar att de ändå inte får någon fortbildning inom dessa frågor. En pedagog berättar:

Kommunen har ont om pengar och rörig ekonomi, så det är inte mycket fortbildningspengar vi får längre (P3).

Flera av rektorerna menar att de är lärare i grunden och har med sig kunskaper från sina lärarutbildningar. De har även gått på fortbildning inom området mobbning. Övervägande av rektorerna menar att det framförallt är de som är involverade i trygghetsgruppen som får fortbildning inom dessa frågor och att de pedagoger som varit på utbildning senare delger sina erfarenheter till kollegor. Om de däremot får information om en utbildning som verkar mycket intressant för alla, försöker de att erbjuda fler pedagoger denna utbildning. En rektor berättar:

Det är framförallt de som är med i trygghetsgruppen som går på dessa utbildningar, och då är tanken att innehållet i utbildningarna ska spridas via trygghetsgruppen och nå ut i arbetslagen. [...] Sen när det dyker upp något riktigt bra försöker vi gå allihop (R2).

En rektor berättar att de försöker utnyttja konferenstid till att bjuda in olika föreläsare som kan beröra ämnet så att hela personalgruppen ska få möjlighet att ta del av kunskapen. Kommunens ekonomi gör tyvärr att de inte har möjlighet att erbjuda fortbildning i den omfattning de skulle vilja. Rektorn berättar:

Vi försöker att på konferenstid bjuda hit någon, men det är ju tyvärr så ont om pengar för utbildning. Annars är det mest de i trygghetsgruppen som har fått gå på föreläsningar (R3).

Flera av rektorerna menar att skolledningen prioriterar utbildning inom detta område, varpå de ser till att avsätta pengar till fortbildning. En rektor uttrycker:

Det är aldrig något problem från skolledningen. Vill vi skicka några på en föreläsning så fixar vi det. Skolledningen tycker att det är ett viktigt arbete (R2).

En rektor belyser att arbetet med mobbningsfrågor är något som många pedagoger lär sig i sitt vardagliga arbete. Vidare påtalas det mentorsår som numera är obligatoriskt för nyutexaminerade lärare. Att dessa frågor är något som kan problematiseras mellan nyutbildad lärare och mentor för att utöka kunskapen. Rektor beskriver:

Som nyutexaminerad lärare så växer man in i det. Med tanke på att man som lärare ska ha en mentor tydligt kopplad till sig, så kan jag tänka mig att det kan vara en fråga för ansvarig mentor att lyfta med nyutexaminerad lärare (R1).

6.5 Sammanfattning

Intervjupersonerna menar att det är ovanligt lugnt på skolorna denna termin, och att det förekommer ytterst lite mobbning som pedagogerna har kännedom om. Huvuddragen i arbetet med att hålla mobbningen nere, är enligt intervjupersonerna att ingripa i ett tidigt skede för att se till att konflikter som sker inte ska ges möjlighet att utvecklas till mobbning.

Intervjupersonerna har olika uppfattning om vilka som involveras i arbetet mot mobbning. Samtliga informanter menar att arbetet inte är upp till en enskild pedagog, men endast ett intervjusvar kan tolkas som att alla vuxna på skolan inkluderas.

Samtliga informanter menar att de ställer sig frågande till att enbart förlita sitt arbete mot mobbning på en färdigkonstruerad modell. Trots detta uttrycker några intervjupersoner att de arbetar med delar av dessa program, men inget intervjusvar belyser att arbetat enbart baseras på en modell. De informanter som menar att de delvis utgår från en färdigkonstruerad modell, är dock medvetna om att vissa delar i programmet är mindre effektiva eller har motsatt effekt mot vad som eftersträvas. På vissa skolor har rektor tagit ett aktivt beslut om vilka delar som inte ska inkluderas i det dagliga arbetet, vilket kan underlätta för den enskilda pedagogen.

Likabehandlingsplaner finns på samtliga skolor, uppger intervjupersonerna. Användandet av likabehandlingsplanen kan se olika ut på skolorna, och kan även skilja sig mellan individerna som är verksamma på skolan. Planen är tänkt att fungera som ett stöd och baseras i de flesta fall på elevenkäter där trivsel på skolan är det centrala.

Studiens intervjupersoner belyser vikten av samsyn av eleverna på skolan, för att få ett fruktbart arbete med att motverka mobbning. Vidare belyser pedagogerna vikten av att få möjlighet till konsultation, i de fall då de upplever osäkerhet eller uppgivenhet. Rektor beskrivs som en nyckelperson i denna process och pedagogerna menar att det är angeläget att denna visar på vikten av dessa frågor.

Samtliga intervjuade pedagoger har i sin lärarutbildning erhållits kunskaper inom mobbningsområdet, men de belyser vidare att de inte varit så omfattade. Ett fåtal har inte erbjudits någon fortbildning på den aktuella skolan medan andra har erbjudits fortbildning, men de hävdar ändå, att det egna intresset för mobbing är den främsta drivkraften till inhämtandet av kunskaper. Alla pedagoger som deltagit i studien önskar sig mer fortbildning i området.

7 ANALYS & DISKUSSION

I denna del vävs studiens olika delar samman utifrån undersökningens syfte och frågeställningar. De resultat som framkommit under intervjuerna synliggörs och belyses mot den forskning som presenterats i bakgrunden. Även förslag på vidare forskning synliggörs innan diskussionen avslutas med en konklusion och pedagogiska implikationer.

7.1 Organisation av arbetet mot mobbning

Skolverkets undersökningar rörande elevernas upplevelser av trivsel på skolorna, belyser att mobbning förekommer på landets skolor och att andelen elever som känner sig mobbade, utifrån dessa uppgifter, är relativt konstanta över tid (Skolverket, 2004b; Skolverket, 2010). I den genomförda studien framgår det att det är ovanligt lugnt på skolorna denna termin, men att de finns några enstaka fall av mobbning identifierade. Skolverkets undersökningar (Skolverket, 2004b; Skolverket, 2010) kan därför ses som uppgifter som stämmer överens med den bild som växt fram under intervjuerna. Olweus (1973) menar att föräldrars utbildning, ålder och sociala grupp, kan ligga till grund för huruvida en elev utvecklar ett aggressivt beteende. I studien ingår fyra skolor som är belägna både i städer och på landsbygden. Av vad som framkommer i intervjuerna har ingen skola mer bekymmer med mobbning än någon annan. Olweus (1973) forskning överensstämmer inte i detta avseende med vad som framkommer i den genomförda undersökningen. Det bör påpekas att studien är utförd i en liten skala och därför kan inga generella slutsatser dras utifrån detta.

Horton (2011) belyser att enkätundersökningar rörande elevernas trivsel och upplevelser vad gäller mobbning har ringa betydelse för effekten att motverka densamma. Däremot menar Olweus (1997) att enkätundersökningar bör ligga till grund för kartläggningen av elevernas trivsel på skolan. Å ena sidan belyser alltså forskningen att det har ringa betydelse, medan det å andra sidan påtalas vara effektivt. De inkomna intervju svaren visar på att enkätundersökningar genomfördes på samtliga skolor på uppdrag av kommunen. Informanterna belyste vidare att de såg ett tydligt syfte med att genomföra enkäterna för att få en värdeomätare av trivseln och samtidigt kunna jämföra om lärarens uppfattningar angående otrivsel överensstämmer med elevernas. De inkomna svaren från enkäterna sammanställdes och låg sedan till grund för, dels samtal i arbetslagen och vidare för vilka insatser som behövde genomföras på skolorna. Intervjupersonerna menar att enkätundersökningarna har effekt för hur lokalfördelning sker, kartläggning av otrygga områden på skolgården och elevernas upplevelser av att vistas i olika lokaler. En informant uttrycker enkätundersökningar som en avstämning, där läraren – i de bästa av världar – redan är medveten om vilka eventuella elever som kan nämnas, både de som misstänks vara utsatta för mobbning och de som utför dessa handlingar. Vidare påtalas det i intervjuerna att det räcker med att en ny information, som läraren inte kände till sedan tidigare belyses för att det ska vara värt besväret att genomföra dessa undersökningar. Detta pekar alltså tydligt på att intervjupersonernas uppfattningar överensstämmer med Olweus (1997) hypotes, att enkätundersökningar som genomförs på skolorna har effekt. Vi ser det som positivt att informanterna hade ett tydligt syfte med enkäterna och att de sedan använder resultatet av densamma. Även om de genomförs på uppdrag av kommunen, ser pedagoger och rektorer det som angeläget för att utveckla verksamheten. Just inställningen att *en* ny information räcker för att det ska vara värt mödan att genomföra undersökningen, talar sitt tydliga

språk. De enkätundersökningar som användes på de aktuella skolorna var utformade av respektive kommun, vilket då minimerar arbetsbördan för lärarlagen som inte själva behöver arbeta fram en modell.

Ytterligare en aspekt i arbetet med att få eleverna att känna sig trygga på skolorna är de trivselregler som upprättas. Björk (1995) menar dock att upprättande av trivselregler snarare tenderar att trigga igång ett negativt beteende än att stävja detsamma. I genomförd studie påtalar inga informanter att effekten av ett aggressivt beteende skulle triggas igång av att regler finns upprättade. Till skillnad mot Björk (1995) ser Olweus (1997) däremot på regler som angeläget att uppföra, då de tydligt markerar vilka beteenden som inte lämpar sig på en skola. Dock ser upprättandet och utformningen av reglerna olika ut. Samtliga intervjupersoner uppger att de har generella regler på skolan, och hälften av dessa uppger vidare att de också har klassspecifika regler utöver dessa. Några intervjupersoner uppger att det tidigare varit väldigt många generella regler på skolan men att de nu försökt minimera dessa och snarare gå över till att ha färre generella regler och istället satsa på mer specifika regler för varje klass. Detta arbetssätt belyser flera informanter ger bättre effekt vad gäller hur reglerna efterlevs. En noterbar aspekt vi hör under intervjuerna, är att de pedagoger som menar att de har klassspecifika regler, gärna påpekar detta och är mer engagerade i sina beskrivningar av skolans trivselregler. Detta kan vara en bidragande anledning till att reglerna ses som mer angelägna om de är klassspecifika. Vidare är de generella reglerna i stor utsträckning upprättade av lärare och skolledning, menar informanterna. Däremot är eleverna medskapare av de regler som upprättas i respektive klass. Intervjusvaren pekar mot att eleverna tenderar följa reglerna bättre då de själva varit delaktiga i arbetet med att ta fram desamma och att de tar till sig budskapet i större utsträckning tack vare detta. Vi ser således positiva effekter av att låta eleverna vara medskapare av trivselregler, både i aspekten att göra eleverna delaktiga och att de tenderar följa reglerna i större utsträckning. En positiv grundton, att snarare belysa det korrekta än att påtala det som är felaktigt eller förbjudet, är att föredra menar Olweus (1997). Inga intervjusvar pekar mot att skolan formulerar sina trivselregler i enbart positiv anda. Den allmänna inställningen till regler hos intervjupersonerna är positiv då de menar att eleverna vet vad som är tillåtet och inte genom att detta blir nedtecknat och att skolan därmed visar på allvaret i att inte behandla någon klasskamrat illa.

7.1.1 Gemensamt arbete

Skolverkets granskning av arbetssätt med syfte att främja likabehandling och förebygga och åtgärda mobbning, visar på att störst effekt i detta arbete uppnår de skolor som inte är knutna till en specifik, färdigkonstruerad modell, samt att dessa skolor involverar *all* personal i arbetet med att motverka mobbning. Även städpersonalen och vaktmästare inkluderas som viktiga personer som kan upptäcka elever i behov av stöd (Skolverket, 2011b). Ett gemensamt tänkande och förhållningssätt på skolan som inkluderar *alla*, tenderar få en större framgång i arbetet mot mobbning (Björk, 1995). Även Smith (2011) förespråkar att hela skolan bör involveras i detta arbete. Ingen av intervjupersonerna uttrycker tydligt att vaktmästare, städpersonal, kökspersonal osv. ingår som en naturlig del i arbetet med att motverka mobbning. Dock belyser en informant att alla vuxna på skolan är medvetna om att det har ett självklart ansvar i arbetet med att motverka mobbning. Detta svar kan tolkas som att även ovan nämnda yrkesgrupper inkluderas i arbetet. Huvuddelen av intervjupersonerna menar att lärare, fritidspedagoger och riktade

grupper, likt trygghetsgrupper, är de som är huvudansvariga i detta arbete. Dock belyses även eleverna i några fall, på skolor där man arbetar med kamratstödjare och en speciell trygghetsgrupp där elever ingår. Ett svar som sticker ut är den intervjuperson, som menar att de även involverar föräldrarna i det förebyggande arbetet mot mobbning. Detta menar intervjupersonen, är av stor vikt då det är angeläget att få med föräldrarna och bygga upp en samsyn kring barnet. Noterbart är att ingen av intervjupersonerna *tydligt* uttrycker att de involverar hela skolan i arbetet mot mobbning. Björks (1995) forskningsresultat kan ställas i relation till Smith (2011) som båda belyser vikten av detta. En intressant aspekt är att det skiljer sexton år mellan dessa forskningsresultat, och att båda kommer fram till samma slutsats. En synlig aspekt är att efter Björks (1995) forskningsresultat har en ny läroplan skrivits och många år passerat, men ändå belyses hela skolan-ansatsen även i Smiths (2011) forskning. Genomförd studie visar att det trots denna forskning, inte är ett arbetssätt som återses på de undersökta skolorna. En intressant fråga för framtiden är att se om organisationen förändras på skolan så pass att samtliga yrkeskategorier blir en naturlig del i arbetet mot mobbning.

7.1.2 Arbetssätt

Skolverket genomförde under åren 2007-2010 en granskning av åtta program, med syfte att förebygga och utreda mobbning (Skolverket, 2011b). Resultatet från denna granskning visar på att vissa övningar helt saknar effekt i arbetet med att motverka mobbning, medan andra till och med riskerar öka mobbningen istället för att minska den. I den genomförda undersökningen framkommer att samtliga informanter tagit del av den kritik som Skolverket (2011b) gett de olika programmen mot mobbning. De kommuner som tidigare beordrat att skolorna inom kommunen skulle basera sitt arbete utifrån ett visst program har efter granskningen tagit tillbaka detta krav. På vissa skolor har ledningen beslutat att vissa delar ur de olika programmen inte längre får ingå i undervisningen medan det på andra skolor är upp till respektive pedagog att utföra denna bedömning. Det framkommer även i intervjusvar, att det på en skola numera inte förekommer något arbete alls utifrån färdigkonstruerade modeller. Flera intervjupersoner menar trots den framkomna kritiken, att de arbetar utifrån olika färdigkonstruerade program. Dock är de medvetna om att inte använda uppgifterna rakt av, utan de omarbetar vissa uppgifter eller utesluter vissa delar. Horton (2011) menar att lärare bör arbeta med dessa frågor kontinuerligt snarare än att låta specifika lektioner beröra dessa områden. Efter Skolverkets granskning (2011b) är det alltså i större utsträckning än tidigare, upp till respektive lärare hur arbetet mot mobbning ska fortskrida. Detta belyses dels som en frihet, att inte vara knuten till enbart ett material, men också som en osäkerhet då rädslan nu är större att uppgifter snarare tenderar att öka mobbning än minska densamma. Det skiljer sig avsevärt rörande arbetet med färdigkonstruerade modeller mellan de skolor som ingår i studien. Nu när det inte längre är ett kommunalt taget beslut på att arbeta utifrån en specifik modell, är det upp till varje skola hur de väljer att utforma sitt arbete. Detta går alltså i linje med Hortons (2011) tankar om att arbeta med mobbningsfrågor kontinuerligt snarare än vid specifika lektioner. I studien framgår det att på vissa skolor har rektor tagit beslut angående färdigkonstruerade modeller, medan det på andra skolor är upp till enskild pedagog. Genom att rektor tar ett aktivt ställningstagande i samråd med pedagoger rörande känsliga delar i de olika programmen, kan eventuellt den uttryckta osäkerheten reduceras.

Även Hägglund (1994) anser att det inte uteslutande går att arbeta mot mobbning utifrån ett färdigkonstruerat program. Utan den enskilda skolans förutsättningar och lokala förhållanden bör vara det som ligger till grund för detta arbete. Studiens intervjupersoner ger en varierande bild av vilka lokala förutsättningar som ligger till grund för de olika skolornas insatser i arbetet mot mobbning. Vissa informanter kan tydligt uttrycka dessa ställningstaganden, medan andra har svårare att sätta fingret på desamma. Detta kan vara ett tecken på att intervjupersonerna, medvetet eller omedvetet, vävt in de specifika förutsättningar som finns på respektive skola i arbetet med att stävja mobbning.

7.2 Likabehandlingsplanens funktion

I skollagen (SFS, 2010:800) framgår att huvudmannen har till uppgift att se till att det varje år upprättas en handlingsplan mot kränkande behandling på skolan. Det ska på skolan finnas en handlingsplan för hur det främjande, förebyggande och åtgärdande arbetet mot mobbning ska utformas (Skolverket, 2009). Samtliga intervjupersoner menar att det finns likabehandlingsplaner på skolan och har i grunden en positiv inställning till denna plan. Dock påtalar ett fåtal intervjupersoner att planen inte blivit reviderad för det aktuella läsåret. Dessa informanter är dock medvetna om detta och menar vidare att en uppdatering av densamma kommer att ske i den närmaste tiden. Flera intervjupersoner belyser även de granskningar som utförs av Skolinspektionen, varpå informanterna menar att deras dokument skulle kunna genomgå en granskning utan nedslag. En tanke utifrån detta resultat är utformandet av likabehandlingsplanen. Är rädslan för att inte klara en granskning från Skolinspektionen så omfattande, att de aktuella skolorna inte vågar utgå från lokala förutsättningar? Skrivs således likabehandlingsplanen av den anledningen att skolan ska kunna visa upp ett regelrätt dokument eller i det syfte att handleda pedagoger?

Hägglund (1994) påtalar att inte enbart skolledning bör vara de som skapar likabehandlingsplanen, utan att denna plan bör arbetas fram tillsammans med lärare, elever och föräldrar. I intervju svaren framkommer en viss osäkerhet kring vem som skapat likabehandlingsplanen på skolan. Flera informanter vågar sig på befogade gissningar, men endast ett fåtal kan med säkerhet redogöra för vem eller vilka som involverats i arbetet med att skapa dokumentet. Ingen informant uppger att föräldrar är medskapare i detta arbete, dock involveras eleverna på ett eller annat sätt. Detta kan ställas i relation till Ärlestig (2008) som menar att kommunikation är en nyckel till framgång, liksom samverkan mellan olika aktörer på skolan. Då endast ett fåtal av informanterna i studien, med säkerhet kan säga vem eller vilka som är författare till likabehandlingsplanen, är en kritisk aspekt hur god kommunikationen varit på den aktuella skolan, liksom tankar kring hur många pedagoger som är medskapare av detta dokument, och hur stor del som ligger på ledningsgruppen.

Smith (2011) menar att skolor bör ha en skriftlig och allmänt tillgänglig handlingsplan mot mobbning. Vidare belyses att kvaliteten på dessa dokument kan variera stort. En aspekt i att kvalitetsförbättra dessa dokument kan enligt Smith (2011) vara att involvera den specifika skolans förutsättningar och behov i större utsträckning. Flertalet av informanterna medger att likabehandlingsplanen på skolan är ett dokument som lägger grunden för det förhållningssätt och det agerande som skolan vilar sina insatser mot mobbning på. Dock medger ett fåtal det motsatta. Det har upprättats likabehandlingsplaner på skolorna, dock är det inte en del av vardagen, utan de dagliga handlingarna utgår från egna initiativ och ställningstaganden. En

problematisering av likabehandlingsplanen blir i detta läge av vikt. Vad är det som gör att vissa pedagoger inte vänder sig till detta dokument, utan istället väljer att utgå från egna initiativ? Är likabehandlingsplanen skrivet på ett sätt som inte stämmer överens med de förutsättningar som finns på skolan, eller anser pedagogerna att den har sådana brister att ett agerande utifrån densamma inte ger önskvärt utfall? Ytterligare en aspekt är som ovan nämnts risken med att planen snarare skrivs för att klara en granskning från Skolinspektionen, vilket då för med sig att den inte blir ett dokument som fyller sin funktion i det vardagliga arbetet.

Björk (1995) menar att en välförankrad handlingsplan visar både elever och föräldrar vilka beteenden som accepteras och inte på skolan. Detta kan liknas med Olweus (1997) som menar att det är angeläget att visa för eleverna att beteenden som är nedsättande inte passar sig på skolan. Flertalet informanter, beskriver detta i aspekter av att tydligt visa eleverna vad gränsen går och agera innan ett bekymmer uppstår. Just detta med ett tidigt ingripande och ingripandets vikt för att inte situationer som kan eskalera till mobbning ska uppstå, syns som en viktig aspekt i arbetet med att motverka mobbning.

7.3 Ledarskap

Ahlström (2009) menar att om rektor belyser det främjande arbetet mot mobbning och tar ett tydligt socialt ansvar i dessa frågor genererar det ett positivt klimat som påverkar elevernas sociala likväl som deras akademiska utveckling. Intervjupersonerna medger samstämmigt att arbetet med att motverka mobbning inte är ett arbete som ligger på en enskild pedagog, utan flertalet påtalar vikten av samsyn av eleverna. Rektor fungerar som en garant och är ytterst ansvarig i dessa frågor, vilket framkommer i fler intervjusvar. Men en annan sida, är den att se rektor som en pedagogisk ledare som man kan utbyta tankar med. Brude Sundin (2007) menar att de förväntningar och de föreställningar som rektor ger sin personal, präglar hur framgångsrikt arbetet kommer att fortlöpa. En tydlig ledare kan även visa vägen för sin personal och därmed få en välfungerande personalgrupp. Detta kan ses i genomförd studie i form av rektor som rastvaktar och deltar i klassrumsundervisningen. Syftet med detta menar denna rektor är att visa eleverna att även ledningsgruppen är en del av de vuxna på skolan de kan vända sig till. Detta kan ställas i relation till det intervjusvar som en pedagog ger, att det inte bara är rektors ansvar att en dialog uppstår utan att pedagoger på skolan också måste se till att ge rektor den information som kan behövas för att denna ska kunna fungera som ett pedagogiskt bollplank. Får inte rektor information om eventuella mobbningsfall, kan heller inte återkoppling väntas. Detta underlättas dock avsevärt om rektor finns på samma skola eller träffar sin personal dagligen. Då rektor inte är en naturlig del i det vardagliga arbetet tenderar information enbart komma upp vid mer omfattande fall vilket leder till att det stöd som rektor skulle kunna ge, liksom den återkoppling som kunna väntas, uteblir.

Ahlström (2009) menar att ett erkännande av rektor att mobbning existerar på den aktuella skolan är ett första steg till att börja hantera densamma. En rektor som påtalar att mobbning inte existerar, får konsekvensen att inga åtgärder kan påbörjas (a.a.). Även Hägglund (1994) belyser vikten av att ingripa i en mobbningssituation, och att motsatsen visar på ett tyst accepterande. I genomförd undersökning, finns inga svar som pekar på att mobbning inte förekommer på skolan, även om det på vissa skolor inte finns kända fall i nuläget.

De intervjuade rektorerna menar att arbetet mot mobbning är prioriterat vilket kan vara en del i att inte blunda för eventuella bekymmer. De ser det som angeläget att ha väl fungerande trygghetsgrupper på skolorna, som tar mobbningsfrågor på yttersta allvar. Även detta visar på att rektorerna i undersökningen är medvetna om att ett ingripande mot mobbning är prioriterat. Pedagogerna belyser även rektors engagemang i arbetet med att motverka mobbning, då de menar att en icke närvarande rektor söker man inte stöd hos, vilket kan få konsekvensen att rektor inte får kännedom om mobbningsfall förrän fallet är långt gånget.

7.4 Kompetens

Skolverkets undersökning (2004a) från 2003 pekade på att 25 % av de tillfrågade pedagogerna, inte ansåg sig ha tillräcklig kompetens och insikt för att aktivt arbeta med att motverka mobbning. En liknande undersökning utförd 2009 (Skolverket, 2010) belyste att 20 % av lärarna, kände att de inte hade tillräcklig kompetens för att aktivt arbeta med att motverka mobbning på skolan.

Smith (2011) menar att kunskapen om mobbning utvecklats de senaste tjugo, trettio åren. Dock belyser Smith (2011) att lärarutbildningen inte berör detta kunskapsområde i den omfattning som vore nödvändigt. Lärarutbildning och fortbildning måste vara ett led i lärares inhämtande av kunskaper, för att kunna identifiera eventuella mobbningsfall i ett tidigt skede och på så sätt kunna stävja dessa i tid. Tillika leder en ökad tilltro till den egna förmågan att ingripa i akuta fall, då lärare har en vidare kunskap med sig (a.a.). Samtliga pedagoger i undersökningen menar att de har fått med sig kunskaper om mobbning och konflikthantering från sina lärarutbildningar, dock framgår det tydligt att dessa kunskaper är otillräckliga. Samtliga informanter önskar sig mer fortbildning och fler föreläsningar inom detta kunskapsområde, då detta kan leda till nya insikter till hur konflikter och incidenter som kan utvecklas till mobbning, skulle kunna motverkas innan de blir mer omfattande. Även Frånberg och Wrethander (2011) menar att lärare behöver en utökad kunskapsbas för att på ett fruktbart sätt kunna motverka mobbning. Lärare behöver därför kompetens, kunskap och professionalitet inom mobbningsområdet. Detta kan uppnås genom att låta lärare få möjlighet att vidareutbilda sig inom detta område. De intervjuade pedagogerna belyser skolans, och framförallt kommunens, ekonomi i denna fråga. Den summa pengar som årligen avsätts för fortbildning är för liten för att kunna tillgodose pedagogernas uttryckliga behov av fortbildning. Tillika menar pedagogerna att det inte sker fortbildning kontinuerligt i dessa frågor. Här går dock åsikterna mellan de intervjuade rektorerna och de intervjuade pedagogerna isär. Flera rektorer i studien menar att ledningen prioriterar mobbningsfrågor, varpå de ser till att pengar till fortbildning avsätts årligen. En noterbar aspekt, är dock att de tillfrågade pedagogerna och rektorerna i studien, inte är verksamma på samma skolor. En rektor menar att de på den aktuella skolan bjuder in föreläsare som kan problematisera olika begrepp och öppna upp för diskussioner på konferenstid. Detta är enligt denna rektor ett försök att få med samtliga pedagoger, inte bara de som är aktiva i trygghetsgruppen. Här finns dock en risk att rektors avsikt och pedagogernas uppfattning går isär. Rektor erbjuder på detta sätt en enklare form av fortbildning, medan pedagogerna kanhända inte uppfattar detta. Detta kan liknas med Årlestigs (2008) problematisering kring möten och samtal. De möten som sker på skolan bör vara förankrade i skolans mål och arbetssätt. Genom att inbjuda föreläsare till ett enskilt tillfälle, riskerar föreläsningen att uppfattas som mindre angelägen än ett

arbete som sker kontinuerligt. Detta kan då uppfattas av pedagoger, som att fortbildning inte sker, då den blir så komprimerad.

DO, BEO och Skolinspektionen (2009) belyser vikten av att ha en välfungerande likabehandlingsplan på skolan som pedagogerna kan luta sig mot och finna stöd i. Detta kan dock ställas i kontrast till Olweus (1997) som uppmanar lärare till att använda sin fantasi och finna egna strategier att motverka mobbning och inkludera samtliga elever i gruppen. I relation till de ovan nämnda granskningarna från Skolverket (Skolverket, 2004a; Skolverket 2010), vilka visar på att mellan 20-25 % av lärarna upplever sig ha alltför bristfälliga kunskaper för att känna sig trygga att ingripa i mobbningsituationer kan Olweus (1997) tankar ifrågasättas. Om dessa lärare då liksom Olweus (1997) påtalar ska lita till att använda sin fantasi, tenderar kanhända ingripandet inte bli lika fruktsamt som det skulle kunna blivit, om läraren använt sig av det tillvägagångssätt som återfinns i likabehandlingsplanen. Till viss del kan intervjuvaren liknas med att pedagogerna får lita till sin fantasi vid ett ingripande i en mobbningsituation då deras kunskaper baseras på att de läst litteratur av eget intresse inom ämnet. Den enstämmiga önskan om mer fortbildning visar dock på att de intervjuade pedagogerna inte har för avsikt att enbart lita till egna insikter, utan de önskar få möjlighet att tillskaffa sig ny forskning och fler perspektiv att möta dessa frågor. Det finns alltså goda vinster med att ha en välfungerande likabehandlingsplan på skolan då lärarna på så sätt får metoder att vila sina insatser på och inte enbart blir utelämnade till den egna fantasin. Skolverkets granskning (2010) menar att lärare ofta ingriper i mobbningsituationer, men påtalar att det är en stor skillnad på effekterna av dessa ingripanden, då handlingsplanen inte följs. Även detta talar mot Olweus (1997). Denna osäkerhet representeras även i den genomförda undersökningen, där flera pedagoger anser sig ha bristfällig kunskap inom mobbningsområdet. Björk (1995) belyser att det finns fall, där lärare kunnat agera mot mobbning men snarare valt att ignorera de iakttagelser de gjort. För att inte lärare ska låta bli att ingripa i situationer där de känner osäkerhet bör det finnas möjlighet till konsultation menar Björk (1995). Flera informanter belyser att de kan problematisera mobbningsfrågor på skolan, både med kollegor, trygghetsgrupp och rektor. Detta kan tolkas som ett led i samsynen av eleverna som belyses i intervjuvaren, vilket visar på arbetslagets betydelse för ett gott arbete mot mobbning.

7.5 Fortsatt forskning

Efter genomförd studie har nybyggda tankar angående mobbning ur ett organisationsteoretiskt perspektiv utformats. En studie i mer omfattande skala än den nu genomförda vore intressant för att kunna utkristallisera mönster och få möjlighet att se generaliserbara effekter. Vidare vore det intressant att följa upp denna studie och återupprepa densamma på de undersökta skolorna om ett antal år för att kunna utläsa om det regeringsbeslut (Björklund & Eriksson, 2011) som nu tagits rörande värdegrund och arbete mot diskriminering och kränkande behandling leder till någon märkbar effekt. Ytterligare ett uppslag till fortsatt forskning är att genomföra studier liknande denna på fler skolor, men i det läget då intervjuar rektorer och pedagoger som är verksamma på *samma* skola. Detta för att ytterligare belysa hur uppfattningar om arbetet mot mobbning lever i verksamheten och ännu tydligare kunna se likheter och skillnader i de olika yrkesgruppernas uppfattningar rörande detta arbete.

7.6 Konklusion

Inledningsvis påtalades att vi hade goda erfarenheter av duktiga pedagoger som arbetar med att motverka mobbning. Efter avslutad studie kan vi enbart konstatera att det i många fall är eldsjälar som väljer att engagera sig i trygghetsgrupper och skapar en djupare förståelse för arbetet mot mobbning. Det är dessa personer vi haft förmånen att möta och fått tagit del av erfarenheter och uppfattningar av. Efter genomförd studie kan vi se goda vinster med engagerade pedagoger. Samtidigt ser vi vinsterna med att inte utelämna ageranden till en enskild individ, utan snarare öppna upp och belysa mobbningsfall och problematisera tankar, både med kollegor och med ledningsgrupp. En tolkning av de intervju svar som framkommit, är att det är accepterat på skolorna att erkänna att det förekommer mobbning. Det är i inget av de undersökta fallen belagt med skuld- eller skamkänslor för varken pedagogen eller skolan som helhet att erkänna förekomst av mobbning. Detta kan vara ett första steg att börja motverka densamma. En hela skolan-ansats mot mobbning där all personal involveras tenderar vara en framgångsfaktor visar forskning på området (Björk, 1995; Smith, 2011). Detta är dock ännu inte ett arbetssätt som kunna synliggjorts i denna studie, varpå vi ser att arbetet aldrig kan avstanna utan nya tag och nya forskningsrön ideligen måste appliceras på nu gällande metoder.

De färdigkonstruerade modeller som tidigare varit en betydande del i framförallt det främjande och förebyggande arbetet mot mobbning, fyller idag inte samma funktion på skolorna. Många pedagoger ser å ena sidan vinster med att inte vara knuten till ett lektionsmaterial, samtidigt som de å andra sidan i många fall är upp till respektive pedagog att avgöra hur denne väljer att arbeta med dessa frågor. En välförankrad likabehandlingsplan som är skriven av och för de som arbetar på skolan, där lokala förutsättningar vävs in, tenderar vara ett gott stöd att vila sitt agerande på. Med en välförankrad plan, är färdigkonstruerade modeller inte ett lika tvunget arbetsredskap.

Vi känner att vi fått en fördjupad insikt i det komplexa arbetet med att motverka mobbning vilket vi önskar att fler studenter vid lärarutbildningar runt om i Sverige, och internationellt, fick möjlighet till.

7.6.1 Pedagogiska implikationer

Genomförd studie pekar på att pedagoger anser att de får alltför lite fortbildning inom området mobbning. Tillika påtalas att de erfarenheter av detta ämnesområde som pedagogerna erhållit under lärarutbildningen inte skett i den omfattning som vore önskvärt. Björk (1995) belyser att lärare som inte ingriper i en mobbningsituation, signalerar att mobbning är accepterat. Genom att mer omfattande fokusera på frågor som berör mobbning under lärarutbildningen, utökas lärares generella kunskapsbas inom detta område, vilket kan leda till en tilltro till förmågan att agera i mobbningsituationer. En likabehandlingsplan som är väl förankrad i verksamheten och samtidigt anpassad efter den specifika skolans lokala förutsättningar, ger lärare ett gott stöd i det främjande, förebyggande och åtgärdande arbetet mot mobbning. Detta i kombination med en ansats på skolan, där all personal, både pedagoger och ledningsgrupp, likväl som vaktmästare och städpersonal, tillsammans ansvarar för eleverna och tillsammans aktivt verkar mot att mobbning ges möjlighet att utvecklas.

Tack

Denna studie hade inte varit möjlig att genomföra utan de pedagoger och rektorer som trots stor arbetsbörda, tagit sig tid att låta oss intervjua dem. Ett stort *tack* till er alla! Det har varit mycket intressant att få dela era erfarenheter.

Tack också till våra nära och kära för att ni trott på oss och stöttat oss genom detta arbete även i stunder då vi själva tvivlat.

8 REFERENSLISTA

- Ahlström, B. (2009). *Bullying and social objectives: A study of prerequisites for success in Swedish schools*. Umeå universitet, Sociologiska institutionen.
- Björk, G. (1995). *Mobbning: ett spel om makt. Fyra fallstudier om mobbning i skolmiljö*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Björklund, J. & Eriksson, K. (2011). *Förnyat uppdrag för att stärka skolans värdegrund och arbete mot diskriminering och kränkande behandling*. Regeringsbeslut I:17.
- Bliding, M. (2004). *Inneslutandets och uteslutandets praktik. En studie av barns relationsarbete i skolan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Brüde Sundin, J. (2007). *En riktig rektor: om ledarskap, genus och skolkulturer*. Diss. Linköping : Linköpings universitet, 2007. Linköping.
- Craig, M. W. & Harel, Y. (2000). Bullying, physical fighting and victimization. I: Currie, C., Hurrelmann, K., Settertobulte W., Smith R. & Todd J. m fl. (2000) *Health and Health Behaviour among Young People. Health behavior in School-aged Children: A WHO Cross-National Study (HBSC)* International Report. Copenhagen: WHO.
- Diskrimineringsombudsmannen [DO], Barn- och elevombudet [BEO] & Skolinspektionen. (2009). *Förebygga diskriminering och kränkande behandling - Främja likabehandling. En handledning för att utforma en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling i skolan*. Stockholm: Liber.
- Frånberg, G-M. & Wrethander, M. (2011). *Mobbning –en social konstruktion?* Lund: Studentlitteratur.
- Friends. (2011). *Arbetsätt*. Hämtad 3 december, 2011, från <http://www.friends.se/?id=1621>
- Gíslason, B. & Löwenborg, L. (2011). *StegVis*. Hämtad 3 december, 2011, från <http://www.gislasonlowenborg.com/StegVis.html>
- Höög, J. & Johansson, O. (2005). Successful principalship: the Swedish case. *Journal of Educational Administration*. 43 (6), 595-606.
- Horton, P. (2011). *School Bullying and Power Relations in Vietnam*. Linköping: Linköping university, Faculty of Arts and Sciences.
- Kimber, B. (2011). *Social och Emotionell Träning*. Hämtad 3 december, 2011, från http://www.birgittakimber.se/birgittakimber/extern/social_och_emotionell_traning.htm
- KoMet (2011). *Vad är KOMET?* Hämtad 3 december, 2011, från <http://www.kometprogrammet.se/>
- Lantz, A. (2007). *Intervjumetodik*. (2., [omarb.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Lions Quest (2011). *Tillsammans*. Hämtad 3 december, 2011, från <http://www.lions-quest.se/>
- Ljungström, K. (2011). *Farstametoden*. Hämtad 3 december, 2011, från <http://www.ordkallanpedaktiv.se/>

- Olweus, D. (1973). *Hackkycklingar och översittare: Forskning om skolmobbing*. Göteborg: Almqvist & Wiksell.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school. Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*. 12, (4), 495-510.
- Olweus, D. (2011). *OLWEUS-PROGRAMMET mot mobbing och antisocialt beteende*. Hämtad 3 december, 2011, från Olweus, <http://olweus.se/>
- Patel, R. & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. (3., [uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- SFS. 1962:700. *Brottsbalk*. Stockholm: Riksdagen.
- SFS. 2008:567 *Diskrimineringslag*. Stockholm: Riksdagen.
- SFS. 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Riksdagen.
- Skolinspektionen. (2010). *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling*. Rapport nr 2010:1. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket (2004a). *Attityder till skolan 2003. Elevernas, lärarnas, skolbarnsföräldrarnas och allmänhetens attityder till skolan under ett decennium*. Rapport nr 2004:243. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2004b). *Yngre elevers attityder till skolan 2003– Hur elever i årskurs 4–6 upplever skolan*. Rapport nr 2004:256. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2009). *Allmänna råd och kommentarer. För att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2010). *Attityder till skolan 2009. Elevernas och lärarnas attityder till skolan*. Rapport nr 2010:344. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Skolverket: Fritzes.
- Skolverket (2011b). *Utvärdering av metoder mot mobbing*. Rapport nr 2011:353. Stockholm: Skolverket.
- Smith, P. (2011). Why Interventions to Reduce Bullying and Violence in Schools May (Or May Not) Succeed: Comments on This Special Section. *International Journal of Behavioral Development*, 35. 5 S. 419-423.
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Sveriges Lärare för Fred. (2011). *Skolmedling*. Hämtad 3 december, 2011, från <http://www.larareforfred.se/skolmedling>
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer –inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vällingby: Elanders Gotab.
- Wenneberg, S.B. (2000). *Socialkonstruktivism –positioner, problem och perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Ärlestig, H. (2008). *Communication between principals and teachers in successful schools*. Umeå universitet: Pedagogiska institutionen.

BILAGA 1**Intervjufrågor, lärare.**

Bakgrundsfaktorer: Ålder, kön, erfarenhet...

Organisation

Finns det en likabehandlingsplan på skolan?

Om ja: vem har skrivit den? Är det ett dokument som handleder?

Finns de trivselregler på skolan? Vem har skrivit dem? Elever medskapare? Hur ofta uppdateras de?

Vem involveras och är delaktiga i detta arbete?

Arbetar skolan utifrån någon modell (T.ex. SET, Olweus, Farstametoden), vilken utbildning har erbjudits för att kunna utföra detta arbete?

Om ja: Beslut om införande av ett färdigkonstruerat program mot mobbning, hur fattas det? Vilka involveras i beslutet? Arbetslag? Enskilda lärare? Ledning?

Genomför Ni ”enkätundersökningar” som belyser elevernas trivsel och deras upplevelser av mobbning? I vilket syfte genomför de? Hur används resultatet?

Vilka specifika lokala förhållanden ligger till grund för att Ert arbete ser ut som det gör?

Om en lärare inte vet hur han/hon ska gå vidare i en situation, finns det då möjlighet till konsultation? Med vem? Sker det? Beskriv hur en konsultation kan gå till.

Hur belyses mobbningsfrågor i vardagen på skolan?

Hur ser du på rektorns/din/arbetslagets roll i detta arbete?

Mobbning

Förekommer det mobbning på Er skola?

Om ja: Vad hände när ni senast behövde agera i en mobbningssituation? Hur agerar ni generellt? Berätta...

Beskriv hur ni arbetar för att förebygga mobbning.

Ge förslag på en lektion då Ni arbetar förebyggande mot mobbning, vad kan ingå.

Utbildning

Vilken utbildning har du i dessa frågor?

Hur ser du på din kompetens i detta område?

Hur har du fått dina kunskaper, universitet/högskoleutbildning, fortbildning, litteratur, lära på plats..?

Finns det någon övrig information rörande ert arbete med att motverka mobbning som Ni vill delge oss?

BILAGA 2**Intervjufrågor, rektor.**

Bakgrundsfaktorer: Ålder, kön, erfarenhet...

Organisation

Finns det en likabehandlingsplan på skolan?

Om ja: vem har skrivit den? Är det ett dokument som handleder?

Finns de trivselregler på skolan? Vem har skrivit dem? Elever medskapare? Hur ofta uppdateras de?

Vem involveras och är delaktiga i detta arbete?

Arbetar skolan utifrån någon modell (T.ex. SET, Olweus, Farstametoden), vilken utbildning har erbjudits för att kunna utföra detta arbete?

Om ja: Beslut om införande ett färdigkonstruerat program mot mobbning, hur fattas det? Vilka involveras i beslutet? Arbetslag? Enskilda lärare? Ledning?

Genomför Ni ”enkätundersökningar” som belyser elevernas trivsel och deras upplevelser av mobbning? I vilket syfte genomför de? Hur används resultatet?

Vilka specifika lokala förhållanden ligger till grund för att Ert arbete ser ut som det gör?

Om en lärare inte vet hur han/hon ska gå vidare i en situation, finns det då möjlighet till konsultation? Med vem? Sker det? Beskriv hur en konsultation kan gå till.

Hur belyses mobbningsfrågor i vardagen på skolan?

Hur ser du som rektor på din roll i detta arbete?

Mobbning

Förekommer det mobbning på Er skola?

Om ja: Vad hände när ni senast behövde agera i en mobbningsituation? Hur agerar ni generellt? Berätta...

Beskriv hur ni arbetar för att förebygga mobbning.

Ge förslag på en lektion då Ni arbetar förebyggande mot mobbning, vad kan ingå.

Utbildning

Vilken utbildning har pedagogerna i dessa frågor?

Finns det någon övrig information rörande ert arbete med att motverka mobbning som Ni vill delge oss?